

Mellom tradisjon og modernitet

Den terapeutiske kultur i norske frikirker og organisasjoner

Odd Borgar Jølstad

Innlevert som hovedoppgave ved Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2019

Mellom tradisjon og modernitet:

Den terapeutiske kultur i norske frikirker og organisasjoner.

© Odd Borgar Jølstad

2019

Mellom tradisjon og modernitet: Den terapeutiske kultur i norske frikirker og organisasjoner.

Odd Borgar Jølstad

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Forfatter: Odd Borgar Jølstad

Tittel: Mellom tradisjon og modernitet: Den terapeutiske kultur i norske frikirker og organisasjoner

Veileder: Ole Jacob Madsen

Formål: Formålet med studien er å undersøke den terapeutiske kulturs innflytelse på konservative protestantiske trossamfunn i Norge. Med utgangspunkt i relevant teori har jeg tatt for meg i hvilken grad og på hvilke måter disse samfunnene er påvirket av den terapeutiske kultur og hvordan de forholder seg til denne påvirkningen. Disse samfunnene har flere hundre tusen medlemmer, men det er i forholdsvis liten grad forsket på deres møte med det moderne samfunnet.

Metode: Studien baserer seg på seks semistrukturerte intervjuer med pastorer og prester fra tre forskjellige trossamfunn i Oslo og omegn. Disse intervjuene ble tatt opp på lydbånd og transkribert. Intervjuene er analysert med tematisk analyse. Alle ledd i forskningsprosessen, fra intervjuer til analyse og fremstilling er gjennomført av meg. Studien er et selvstendig arbeid og ikke tilknyttet noe forskningsprosjekt.

Funn: Pastorene beskriver endringer i tråd med teori om den terapeutiske kultur. De peker på trender i retning av mer forbrukerorientering og individualisme blant medlemmer, samt mindre engasjement. I sin veiledning praktiserer de en individualisert tilnærming. De beskriver også en åpen tilnærming til deltakelse i menigheten, og kun en pastor er villig til å sette kriterier for hva det vil si å være kristen. På den andre siden løfter pastorene opp idealer de ønsker å videreføre i trossamfunnene, som underordning, fellesskap og forpliktelse. Flertallet holder også opp de kristne samlivsetiske normene og ingen ser ut til å ha akseptert et relativistisk syn på rett tro. Pastorene og trossamfunnene ser ut til å forsøke å møte den terapeutiske kultur med en tilpasning i form heller enn i innhold. Trossamfunnene ønsker å tilpasse seg moderniteten uten å forkaste sin tradisjon.

Forord

Jeg vil takke min veileder, Ole Jacob Madsen, for veiledning, innsikt og oppmuntring i løpet av prosessen. Jeg vil også takke Siri for samtaler, innspill, gjennomlesning og uvurderlig støtte. Til slutt vil jeg takke deltakerne i studien. At dere delte deres opplevelser og innsikt har gjort prosjektet mulig.

April 2019

Odd Borgar Jølstad

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
2	Bakgrunn og teori.....	3
2.1	Sekularisering	3
2.2	Den terapeutiske kultur.....	4
2.3	Religiøs kultur	6
2.4	Forholdet mellom religion og den terapeutiske kultur	8
2.5	Norske frikirker og organisasjoner	13
2.6	Den terapeutiske kultur og norske frikirker.....	14
3	Metode.....	15
3.1	Databehandling.....	15
3.2	Utvelgelse av deltakere.....	15
3.3	Intervjuer	17
3.4	Analyse	18
3.5	Refleksivitet.....	20
4	Resultater og analyse.....	22
4.1	Fra flokk til forbruker	22
4.1.1	Kirken som et kollektiv	23
4.1.2	Fellesskapet kan bære troen for enkeltindivider	24
4.1.3	Redusert engasjement.....	25
4.1.4	Forbrukermentalitet.....	26
4.1.5	Teoretisk analyse.....	27
4.2	Fra underordning til selvrealisering.....	29
4.2.1	Om å selge kristendommen som en kur	29
4.2.2	Hvem er herre?	31
4.2.3	Endringer i pastoral og kirkelig autoritet	31
4.2.4	Om underordning til menigheten	32
4.2.5	Teoretisk analyse.....	33
4.3	Balanse mellom normer og forståelse i veiledning	35
4.3.1	Forståelse.....	35
4.3.2	Understrekning av normer.....	36
4.3.3	Argumentasjon for normer	37

4.3.4	Balanse mellom kristne normer og forståelse for enkeltindividet.....	37
4.3.5	Teoretisk analyse.....	38
4.4	Åpen vei til rett tro.....	40
4.4.1	Du er velkommen i fellesskapet.....	40
4.4.2	Myk veiledning mot rett tro.....	41
4.4.3	Teoretisk analyse.....	42
5	Diskusjon.....	44
6	Konklusjon.....	52
	Litteraturliste.....	53
	Vedlegg A: Informasjonsskriv og samtykkeskjema.....	57
	Vedlegg B: Intervjuguide.....	61

1 Innledning

Den terapeutiske kultur, en kultur preget av autonomi, fokus på velvære, selvrealisering og det autentiske, har ifølge teoretikere blitt stadig mer dominerende i vår del av verden (Madsen, 2017, s. 11; Rieff, 1966, s. 1-27). For de fleste mennesker i en så stor grad at den er blitt usynlig. Verdier som autonomi, individualisme og autentisitet er så selvsagte for oss at det er vanskelig å tenke at det kunne ha vært annerledes. Vi skal allikevel ikke så langt tilbake i tid for å finne eksempler på at det går an å tenke annerledes om hva det vil si å være et menneske eller et samfunn. I godt over tusen år hadde kristendommen hegemonisk status i hele den vestlige verden. Kristen teologi formet vår konseptualisering av selvet og samfunnet. For oss er autonomi en del av essensen av hva det vil si å være menneske. For Dante, som populariserte det middelalderske verdensbildet, var autonomi selve kjernen i hva det ville si å synde (Dreyfus & Kelly, 2011, s. 12-16).

De siste århundrer har kristendommens status i Vesten vært nedadgående. Forfattere som Nietzsche, Freud og Marx har på ulike måter utfordret status quo og kritisert kirkens verdigrunnlag. Parallelt med disse teoretiske nyvinningene har samfunnet endret seg radikalt. Den industrielle revolusjon brakte med seg store endringer i lokalsamfunn og familiestruktur, og utfordret på denne måten tradisjonelle autoritetshierarkier. Perioden siden starten av 1900-tallet har vært preget av en markant nedgang i oppslutning om gudstjenester (Heelas & Woodhead, 2005, s. 50-57). Gudstjenestedeltakelse i Den norske kirke (DNK) er fremdeles på vei ned i Norge, og færre konfirmeres og døpes (Statistisk sentralbyrå (SSB), 2017). Unge i Europa er nå i stor grad ikke-troende og deltar ikke i gudstjenester (Bullivant, 2018)

Vi lever i et sekularisert samfunn, men kirken har ikke forsvunnet og det finnes fremdeles en rekke trossamfunn som fremstår som konservative enklaver. Frikirkelige samfunn i Norge ble på forskjellige tidspunkter dannet i opposisjon til DNK (Andersen, 2018, s. 195-197; Sødal, 2018, s. 85-89). I tillegg preges det norske kirkelandskapet av en rekke organisasjoner som står i DNK uten å være underlagt den (Sødal, 2018, s. 83-84) Disse trossamfunnene har, til tross for liberal opposisjon innad, til felles at de har stått for et mer konservativt teologisk og etisk syn enn DNK (Repstad, s. 44). De har motsatt seg verdiendringer i storsamfunnet.

Litteraturen beskriver store endringer i kirker i Vesten i tråd med de terapeutiske verdiene (Madsen, 2017, s. 62-64). Det er større åpenhet for individuelle tilnærminger, etikk er liberalisert og prester er ikke lenger de autoritative skikkelsene de var (Leer-Salvesen, 2005, s. 186-188). For mange ser religion primært ut til å ha en terapeutisk funksjon (Smith & Denton, 2005, s. 163-170). Studier av mer konservative kirkesamfunn i Norge og deres møte med moderniteten er det derimot få av, til tross for at flere hundre tusen mennesker har tilhørighet til dem. Hvordan påvirker den terapeutiske kultur disse konservative trossamfunnene?

Formålet med denne studien er å undersøke den terapeutiske kulturs innflytelse i kristne konservative trossamfunn. I et forsøk på å finne svar har jeg intervjuet pastorer i frikirker og konservative organisasjoner tilknyttet DNK, og analysert disse intervjuene med utgangspunkt i relevant teori. Med grunnlag i teori om den terapeutiske kultur er det grunn til å anta at det har foregått endringer blant pastorer, medlemmer og hele menigheter som ikke nødvendigvis speiles i trossamfunnenes offisielle holdninger. Endring kan ofte foregå uten at det er ønsket fra offisielt hold.

Jeg har holdt meg til en forholdsvis bred problemstilling: Hvordan, og på hvilke måter, påvirker den terapeutiske kultur norske frikirker og konservative organisasjoner og hvordan forholder trossamfunnene seg til dette? En mer konkret forståelse av denne problemstillingen krever en forståelse av det teoretiske grunnlaget. Jeg vil derfor begynne oppgaven med en grundig gjennomgang av relevant teori og empiri. Deretter vil jeg legge frem og drøfte oppgavens metode. Jeg har valgt å presentere funnene og analysen samlet, i et forsøk på å bevare både rikdommen i intervjumaterialet og de teoretiske perspektivene. Forsøket på å besvare oppgavens problemstilling på en helhetlig måte finner sted i diskusjonen.

Et par ord om begrepsbruk i oppgaven. Frikirker refererer til protestantiske kirkesamfunn utenfor DNK. Organisasjonene refererer til ulike konservative trossamfunn som er knyttet til DNK. Jeg bruker begreper som den terapeutiske kultur, moderne verdier og den terapeutiske vendingen som synonymer. Deltakerne i oppgaven inkluderte både pastorer og prester, men for enkelthets skyld vil jeg omtale dem som pastorer.

2 Bakgrunn og teori

Teoridelen av oppgaven består av seks deler. Først vil jeg gi en svært kort introduksjon til debatten om sekularisering i Vesten. Teori om den terapeutiske kulturs påvirkning på religiøse samfunn kan ses på som en del av denne diskursen, og det er hensiktsmessig å ha en grunnleggende forståelse av det større bildet. For det andre er det nødvendig med en oversikt over teori om den terapeutiske kultur generelt. Jeg vil her særlig fokusere på moderne menneskers forhold til autoritet og på hvordan den terapeutiske kultur i partnerskap med forbrukerkapitalisme har gjort forbruk til vår dominerende måte å forholde oss til verden på. For det tredje vil jeg gå gjennom relevant teori om hva tradisjonell religion er, med et fokus på religionens tradisjonelle rolle som strukturerende element i tilværelsen. Den fjerde delen av teorien vil fokusere på allerede eksisterende teori om forholdet mellom religion og den terapeutiske kultur. Den femte delen presenterer kort hva som kjennetegner frikirkene og organisasjonene. Til slutt vil jeg forsøke å oppsummere hva de teoretiske perspektivene kan si om frikirkene og organisasjonene.

2.1 Sekularisering

Sekularisering er en begrep med mange fasetter, men man snakker gjerne om henholdsvis offentlig og individuell sekularisering som de to viktigste aspektene (Taylor, 2007, s. 1-2). Offentlig sekularisering refererer til religionens minkende betydning i offentlige institusjoner og rom. I de fleste vestlige land er nå politikk og religion skilt fra hverandre og i offentlig debatter er religiøse argumenter nærmest fraværende. Privat sekularisering henviser til en reduksjon i enkeltindividers religiøse overbevisninger og praksiser (Taylor, 2007, s. 2). Hvorvidt det foregår en generell sekularisering, og i så fall i hvilken grad, er et omdiskutert spørsmål. Debatten er preget av en polarisering med forskere som Steve Bruce på den ene siden og forskere som Peter Berger på den andre. Bruce (2003, s. 41-42) argumenterer for en sterk sekulariseringstendens i Vesten med religiøs likegyldighet som et sannsynlig endepunkt. Berger (1999, s. 9-11) og Davie (1999, s. 76-77) hevder på den andre siden at dersom

sekulariseringstesen holder vann så er det nærmest utelukkende i Vest-Europa og blant en høyt utdannet elite i resten av verden. Det som er forholdsvis ukontroversielt i denne debatten er at det har foregått, og foregår, en sekulariseringsprosess i vesteuropeiske land.

Sekulariseringen i Vesten, eller eventuelt kun i Vest-Europa, har blitt forklart som et resultat av en rekke forskjellige faktorer. Eksempler på foreslåtte årsaker er vitenskapelige fremskritt, industrialisering og påfølgende urbanisering, endringer i familiestrukturer og religiøs differensiering (Bruce, 2003, s. 5-30). Teorier om den terapeutiske kultur kan ses på som forklaringsmodeller innenfor dette mangfoldet av teoretiske perspektiver. Felles for de forskjellige teoretiske modellene innenfor denne rammen er at de i stor grad fokuserer på hvordan kulturendringer medfører nye rammer for tro og tvil. Taylor (2007, s. 3) behandler endringer i trosbetingelser som et tredje fasett av sekularisering. Denne fasetten refererer til endringer i hvordan vi som moderne mennesker forholder oss til religiøse overbevisninger og etiske rammer. Taylor (2007, s. 3) spør seg: hvorfor det er slik at kristendom var selvfølgelig for 500 år siden, men er nærmest utenkelig for mange i dag? Teoriene innenfor min teoretiske ramme forsøker alle å forklare forskjellige aspekter ved dette spørsmålet.

2.2 Den terapeutiske kultur

Teorier om det terapeutiske preget innenfor moderne vestlig kultur har sine utspring i Philip Rieffs teorier om «det psykologiske mennesket». Rieff (1966) hevder at psykologiske teorier og perspektiver har fått en innflytelse langt utenfor akademia og terapeutiske settinger. «Det psykologiske mennesket» har ifølge Rieff mistet sitt forhold til eksterne meningsbærende institusjoner og må vende seg innover for å gi tilværelsen mening. Der tidligere kulturbærere hjalp mennesker med å rette fokus utover til et meningsfullt samfunn vender mennesker seg nå innover i et forsøk på å gi mening til en tilværelse der samfunnet fremstår fragmentert og meningsløst. I denne situasjonen har forskjellige hjelpere, som psykologer og psykiatere, tatt over for prestene som eksperter på rett liv. Sett fra dette teoretiske perspektivet er endringer i hvordan vi forholder oss til både vårt eget selv og til samfunnet potensielle drivkrefter i sekulariseringsprosessen.

Den terapeutiske kultur er et vidt begrep, men refererer generelt til en kulturell ramme der verdier som autonomi, selvrealisering, reduksjon av psykisk og fysisk lidelse og et fokus på det autentiske står sterkt (Madsen, 2017, s. 13). Mennesker som lever innad i den terapeutiske kultur ser til selvet, med sine indre opplevelser og følelser, som den ultimate kilden til autoritet og sannhet. Dette står i motsetning til den tradisjonelle formen for autoritet som har sitt grunnlag i en ekstern kilde, for eksempel Gud (Heelas & Woodhead, 2005, s. 5-7). Slike former for ekstern autoritet vil av det moderne mennesket oppleves som innskrenkende (Heelas & Woodhead, 2005, s. 11-112), irrelevante for våre liv (Bauman, 1998, s. 66-69) eller fullstendig fremmede (Arendt, 2000, s. 462-463).

Taylor (1991, s. 25-29) sporer diskursen om det autentiske til Rousseaus ide om selvbestemmende frihet, friheten til å ta valg upåvirket av eksterne innflytelser. Denne ideen ble kombinert med Herders ide om at vi alle har en unik måte å være menneske på. Det er denne kombinasjonen av ideer, som innebærer at vi må ta valg basert på vår egen unike identitet for å leve et godt og sant liv, som ifølge Taylor ligger til grunn for modernitetens opphøyelse av autenticitet som ideal. Fokuset på henholdsvis autonomi og det autentiske henger tett sammen. Innenfor den terapeutiske kulturs rammer forventes det ikke bare at individet skal ta egne valg, men også selv konstituere grunnlaget for valgene som tas. En etikk grunnet på autonomi postulerer at individer skal ta valg grunnet i verdier de fritt aksepterer basert på rasjonell refleksjon, uavhengig av samfunnet og de sosiale rammene de befinner seg innenfor. En etikk grunnet i autenticitet skiller seg fra dette i at den understreker at det finnes motiver og forpliktelser, kjennetegnet ved at de er tett sammenvevd med individets selv, som kan veie tyngre enn rasjonelle overveielser (Varga & Guignon, 2017). Å kunne handle rett innenfor rammen av den terapeutiske kultur krever derfor både en velutviklet rasjonalitet og kunnskap om hva ens autentiske selv består av. Innenfor en slik ramme drives mennesker til å søke opplevelser, forståelsesrammer og teknikker som bidrar til en styrket følelse av autonomi og forståelse av egen autenticitet (Madsen, 2017, s. 86-95). Coaching, selvhjelpslitteratur, holistisk spiritualitet og psykologisk behandling kan alle være eksempler på slike opplevelser, forståelsesrammer og teknikker (Heelas & Woodhead, 2005, s. 82-94).

Cushmans (1995) teori om «det tomme selvet» og dets streben etter selvrealisering kan ses på som komplementær til teoriene om autentisk og autonom etikk. Han hevder at det moderne selvet er rammet av en manglende tilknytning til tradisjonelle meningsbærende strukturer som

kirken og samfunnet, og som konsekvens opplever en eksistensiell tomhet. Denne tomheten forsøker individer å kompensere for ved forbruk. Forbruk er her forstått bredt, og inkluderer både materielle eiendeler og erfaringer. Selvrealisering og frigjøring blir knyttet til individualisering gjennom hvilke eiendeler og erfaringer vi tilegner oss. Denne selvforståelsen underbygges av en massiv reklameindustri som stadig forteller oss at produkter og opplevelser vil hjelpe oss å leve tilfredsstillende og autentiske liv. Idealer om selvrealisering, frigjøring og autenticitet har i praksis blitt kolonisert av forbrukerkapitalisme og reklameindustri (Cushman, 1995, s. 245-248). Taylor (1991, s. 13-23) påpeker at den moderne formen for autenticitet innebærer en banalisering som i realiteten fører oss vekk fra idealets opprinnelige mål og mening.

Ønsket om å redusere fysisk og psykisk ubehag, eller kanskje heller å øke psykisk og fysisk velvære, er også et sentralt element i den terapeutiske kultur (Madsen, 2017, s. 13). Der det førmoderne religiøse mennesket så på lidelse som noe som må tåles og gjøres meningsfullt (Geertz, 2017, s. 111), ser det moderne mennesket på fysisk og psykisk lidelse som problemer som er mulig å unngå ved hjelp av ulike teknikker, livsstiler og intervensjoner (Madsen, 2017, s. 86-92). Fokuset på velvære er tett sammenvevd med idealer om selvrealisering, autonomi og autenticitet. Disse kan samlet sett oppsummeres i rekrutteringsslagordet til den amerikanske hæren: «BE ALL YOU CAN BE» (Evans, 2015).

Mennesket i den terapeutiske kultur møter altså krav til autenticitet, autonomi, selvrealisering og optimalisering av egen velvære. Parallelt med, og komplementært til, dette er det moderne mennesket preget av en glidning vekk fra tradisjonelle kilder til autoritet. Disse kildene erstattes heller av ulike former for individualiserte tilnærminger, som alle har til felles at de lover å øke individets selvstendige handlekraft og opplevelse av autenticitet og mening.

2.3 Religiøs kultur

I motsetning til den terapeutiske kulturs vektlegging av individet som kilde til autoritet vektlegger tradisjonell religion betydningen av at autoritet kommer fra en ekstern kilde, Gud (Heelas & Woodhead, 2005, s. 5-7). Clifford Geertz (2017) vektlegger religionens rolle som meningsskapende- og bærende element i et samfunn. Religion er med på å strukturere

enkeltindividets liv og setter disse i en større sammenheng som gjør tilværelsen som helhet meningsfull og forståelig. Den religiøse forestillingen kombinerer en etos og et verdenssyn, som gjensidig forsterker og validerer hverandre. Etosen får sin validitet fra å reflektere den underliggende ordenen, og verdenssynet blir validert ved at det er uttrykk for samfunnets liv. Det religiøse samfunnets etikk oppleves derfor som en direkte konsekvens av hvordan verden er (Geertz, 2017, s. 136). En radikal, og utbrodert, variant av dette er den middelalderske forestillingen om en «great chain of being», der alle vesener og ting var organisert hierarkisk med Gud på toppen. Mennesker var plassert etter sosial rang, med konger øverst og bønder og liknende lavere i hierarkiet. Identitet var i et slikt system ikke noe man måtte finne ut av, men heller noe som var gitt. Menneskers roller og plikter var definert ut ifra deres plass i dette større bildet (Dreyfus & Kelly, 2011, s. 12-16).

En beslektet beskrivelse av nåtidige tradisjonelle religiøse trossamfunn er foreslått av Heelas og Woodhead (2005). Tradisjonelle religioner omtales som livet-som-religioner. Livet-som-religion, som kristendom, fokuserer på menneskers roller og disses relasjon til en større orden. Fokuset er ikke på enkeltpersonens individualitet, men på dennes rolle som for eksempel ektefelle, forelder, medlem av samfunnet eller leder for en menighet (Heelas & Woodhead, 2005, s. 5-7). Disse rollene innebærer plikter og oppgaver, som ses i sammenheng med den sosiale konteksten individet befinner seg innenfor. Etikken innenfor et slikt system er altså ikke fokusert på å uttrykke individualitet, men på å på best mulig måte oppfylle kravene som følger med rollen personen spiller i en større sammenheng (Heelas & Woodhead, 2005, s. 5-7).

I kontrast til livet-som-religion står det Heelas og Woodhead (2005, s. 5-7) kaller subjektiv spiritualitet. Subjektiv spiritualitet vender seg mot indre opplevelser og kilder til autoritet, og søker å understøtte eller helliggjøre disse. Eksempler på subjektiv spiritualitet kan være yoga, meditasjon, holistisk medisin og liknende. Det er ikke en klar skillelinje mellom denne formen for spiritualitet og mer sekulære kilder til selvrealisering og velvære, og man kan hevde at disse får sitt momentum fra de samme kildene i kulturen (Heelas & Woodhead, 2005, s. 82-94). Kanskje viktigst i denne sammenhengen er at subjektiv spiritualitet understreker at det er enkeltindividet som er den ultimate autoritet for sitt liv, og at det ikke finnes et system for etikk eller tro som individer må underordne seg (Heelas & Woodhead, 2005, s. 25-29). Subjektiv spiritualitet feirer autonomi, indre kraft og frihet fra tradisjon og autoritet (Heelas, 1996, s. 18-28).

2.4 Forholdet mellom religion og den terapeutiske kultur

To see what is new in this, we have to see the analogy to earlier moral views, where being in touch with some source – God, say, or the Idea of the Good – was considered essential to full being. Only now the source we have to connect with is deep in us. (Taylor, 1991, s. 26)

Relevant teori om forholdet mellom religion og den terapeutiske kultur kommer fra forskjellige fagområder, som for eksempel religionsvitenskap, sosiologi og kritisk psykologi. En konsekvens av dette er at en rekke forskjellige begreper brukes for å beskrive de kulturelle forholdene som innen kritisk psykologi kalles for den terapeutiske kultur. Teoriene jeg beskriver benytter seg ikke nødvendigvis av begrepet den terapeutiske kultur, men omhandler alle forskjellige dreininger i kulturen i retning individualisering, autonomi, velværefokus og det autentiske. Jeg vil i hovedsak benytte meg av begrepene den terapeutiske kultur, den terapeutiske vendingen og det moderne samfunn, men vil benytte meg av teoriens egne begreper når jeg beskriver disse. Jeg presenterer teori som omhandler tradisjonelle trossamfunn generelt, teori som omhandler de større trossamfunnene i Skandinavia og teori om konservative norske trossamfunn. Dette brede nedslagsfeltet, som er valgt i stedet for å utelukkende fokusere på studier av konservative trossamfunn, er valgt av flere grunner. For det første favner de forskjellige studiene og teoriene forskjellige aspekter ved kirkenes posisjon i det moderne samfunnet og bidrar med forskjellige nivåer av analyse av det samme fenomenet. For det andre anser jeg det som nyttig å gi et bilde av hva slags religiøst landskap frikirkene og organisasjonene er plassert i. For det tredje finnes det svært lite teori og studier om de konservative trossamfunnenes situasjon.

To spørsmål er særlig relevante for forståelsen av kirkens møte med den terapeutiske kultur. For det første: hvordan skal vi forstå kirkens nedgangstid i den moderne kulturen? For det andre: hvordan endrer den terapeutiske kultur kirkene fra innsiden? For å komme nærmere et

svar på det første spørsmålet vil jeg ta utgangspunkt i Heelas og Woodheads (2005) teori om en subjektiv vending og dennes betydning for endringer i det religiøse landskapet.

Heelas og Woodhead (2005) forøker å forklare nedgangen i kirkeaktivitet i vestlige land. Deres svar tar utgangspunkt i Taylors (1991, s. 26) teori om en «massiv subjektiv vending» i Vesten i moderne tid, samt deres skille mellom livet-som-religion og subjektiv spiritualitet som jeg har beskrevet ovenfor. Kildene til autoritet og identitet har forflyttet seg fra eksterne kilder, som trossamfunn, til selvet (Taylor, 1991, s. 25-29). Mennesker søker kilder til religiøse erfaringer som bekrefter eller er i overenstemmelse med deres grunnleggende antagelser om selv og verden (Heelas & Woodhead, 2005, s. 78-79). Når mennesker i dag søker en kilde til spiritualitet eller religiøsitet vil de søke seg til kilder som bekrefter deres underliggende verdenssyn, som for de fleste i dag er en form for terapeutisk individualisme. Kirkens problem er kort sagt at de tilbyr livet-som-religion til mennesker som ikke lenger har et livet-som-verdensbilde. Moderne individer finner det unaturlig å underordne seg kirkens autoritative struktur og ønsker heller ikke å tre inn i rollene som må fylles for at et kirkesamfunn skal fungere (Heelas & Woodhead, 2005, s. 111-112). Å akseptere disse rollene ville være å ta på seg en allerede definert identitet. I stedet søker de seg til subjektiv spiritualitet, som bekrefter og underbygger deres allerede eksisterende overbevisning om at de er unike autonome individer med potensiale for selvrealisering.

Spørsmålet om hvordan kirken har tilpasset seg den kulturelle endringen er mer komplisert. Endringer kan foregå både ovenfra og ned, som i Gudstjenestereformen i DNK (Madsen, 2012), innad i enkelte menigheter og hos individuelle pastorer (Olsen, 2005) eller primært blant medlemmene uavhengig av kirkelig autoritet (Smith & Denton, 2005). Jeg vil begynne med endringer blant medlemmer uavhengig av kirkelig autoritet, og lener meg da på Smith og Dentons studie av amerikanske ungdommer.

Smith og Denton (2005) intervjuet 267 amerikanske ungdommer om deres religiøse og spirituelle liv. Ungdommene i undersøkelsen, som var fra en rekke forskjellige trossamfunn, svarte generelt på spørsmål om religion i tråd med det vi kan forvente av mennesker påvirket av den terapeutiske kultur. Svært få av dem var villige til å hevde at sin egen religiøse tradisjon hadde et monopol på sannheten og mente heller at forskjellige religioner passet for forskjellige mennesker. Dette er i tråd med et relativistisk sannhetssyn der hver enkelt omfavner den sannheten som passer dem (Smith & Denton, 2005, s. 143-147). De var preget av et instrumentelt syn på religion, og fokuserte i stor grad på hvordan religion kunne hjelpe

enkeltmennesker med å leve et god liv og føre til velvære. Perspektiver med fokus på forpliktelse, underordning og liknende var nærmest fraværende (Smith & Denton, 2005, s. 167-168). Et interessant funn var at disse ungdommene, til tross for at deres religiøse syn var avvikende fra ortodoks lære, i svært liten grad gjorde opprør mot eller forlot trossamfunnene de var en del av. De forble i samfunnene og identifiserte seg med den religiøse tilhørigheten de vokste opp med (Smith & Denton, 2005, s. 118-124).

Med utgangspunkt i disse funnene har Smith og Denton (2005, s. 162-170) postulert en teori om at eksisterende tradisjonelle trossamfunn koloniseres av det de kaller for moralsk terapeutisk deisme. Moralsk terapeutisk deisme kjennetegnes av troen på at det finnes en gud, at denne guden vil at vi skal være gode med hverandre, at livets sentrale mål er å være lykkelig, at denne guden ikke trenger å være involvert i individers liv med mindre et problem må løses og at gode mennesker kommer til himmelen (Smith & Denton, 2005, s. 162-163). Det er her tydelig at ungdommenes religion har endret seg i forhold til det som anses som ortodoksi i de forskjellige trossamfunnene. Det kanskje mest radikale bruddet er at ungdommene i praksis har en religiøs overbevisning der Gud er til for menneskers skyld, heller enn motsatt (Smith & Denton, 2005, s. 149). Det er også oppsiktsvekkende at ungdommene fremdeles er en del av, og identifiserer seg med, disse trossamfunnene. Smith og Denton (2005, s. 166) påpeker at moralsk terapeutisk deisme ser ut til å være avhengig av de forskjellige tradisjonene, og endrer disse innenfra i tråd med terapeutiske og individualistiske verdier. Studien deres peker på at kirkesamfunn i praksis kan endres radikalt uten at dette springer ut fra formelle endringer i lære, etikk eller struktur. Det finnes lite forskning på hvorvidt denne typen endring har foregått i frikirkene eller organisasjonene. En studie som kanskje kan være relevant er Hans Hodnes (2005) undersøkelse av barneoppdragelse blant teologisk konservative kristne på Sørlandet. Hodne fant at foreldre rapporterte å oppdra barna sine med stort sett de samme religiøse overbevisningene som de selv hadde blitt oppdratt med. Et unntak var at studiens deltakere i større grad enn sine foreldre diskuterte etikk og holdninger med sine barn. Deres foreldre argumenterte stort sett ikke for de kristne verdiene, men begrunnet dem i Bibelen eller kirkens lære (Hodne, 2005, s. 148-149). Foreldrene rapporterte også at de anså det som nærmest umulig å holde på tradisjonelle markørverdier for kristen identitet, som alkoholavholdenhet, i møte med den moderne kulturen (Hodne, 2005, s. 141-142, 149). Det er ikke mulig å konkludere på noen måte om endring i konservative trossamfunn i Norge med grunnlag i disse intervjuene, men gitt utbredelsen av terapeutiske og individualistiske verdier i samfunnet ville det være

overaskende dersom medlemmer av frikirker og organisasjoner er upåvirket. På den andre siden synes Hodnes undersøkelse å peke på muligheten for at disse samfunnene i stor grad holder fast på tradisjonelle holdninger.

På menighetsnivå og blant pastorer og prester finnes det noe mer empiri. I boken *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring*, som springer ut av prosjektet «Gud på Sørlandet – mer venn og mindre allmektig», beskriver forfatterne en rekke endringer som kan forstås i kontekst av den terapeutiske kultur. Harald Olsen (2005, s. 134) beskriver at flere menigheter i DNK rapporterer om økt interesse og tilrettelegging for åndelige praksiser i både estetisk-rituell og kontemplativ form. Estetisk-rituelle endringer reflekterer her bruk av symbolhandlinger, ritualer og hellige gjenstander med mål om større «opplevelsesdybde» i gudstjenestene (Olsen, 2005, s. 131). Dette kan ses i sammenheng med at man i prosjektet «Religion som estetiserende praksis» har sett at estetisering går sammen med «svakere, vagere og mer pluralistisk betoning av teologien» (Repstad, 2018, s. 40-41). Det økte fokuset på estetiske praksiser kan altså leses inn i en kontekst av åpenhet for individuelle teologiske overbevisninger, ettersom disse praksisene har en mindre definert betydning. Det økte fokuset på forskjellige kontemplative praksiser, som retreat og stille bønn, kan også tolkes i retning av å åpne opp for individuell spiritualitet. Samlet sett vil dette muliggjøre en større grad av individualiserte religiøse overbevisninger innad i de etablerte kirkesamfunnene.

Brooks Holifield (1983) har skrevet om det pastorale virkets kontinuerlige endring siden 1600-tallet. Han beskriver en dynamisk prosess der kirken og storsamfunnets kultur har påvirket hverandre som har ledet til store endringer i pastoralt virke og veiledning. Endringene har fulgt verdiendringer i samfunnet tett, fra å ta utgangspunkt i kirkens tradisjonelle hierarkiske verdensforståelse, via 1800-tallets oppheng i karakter, til endelig å følge den humanistiske psykoterapiens utvikling i retning av fokus på selvrealisering, aksept og skepsis til sosiale strukturers påvirkning på individer. Prester og pastorer har altså ifølge Holifield (1983) beveget seg fra å veilede med utgangspunkt i kirke og bibel til å fokusere på å hjelpe individer med å utfolde sitt autentiske selv. Den store svakheten med denne beskrivelsen med tanke på å forstå pastoralt virke i frikirker og organisasjoner i Norge i dag er at Holifields undersøkelser kretser rundt svært akademiske teologiske miljøer på østkysten av USA. Det er tenkelig at konservative trossamfunn i Norge har vært upåvirket av den teoretiske debatten som har herjet i disse miljøene, spesielt fordi mange av frikirkene og organisasjonene i Norge har et utpreget lavkirkelig trekk (Sødal, 2018).

I en studie av prekenene i den svenske folkekirken finner Clara Nystrand (2017, s. 39-46) en klar tendens til at prestene ikke fokuserer på Guds virke i verden, men heller legger vekt på mellommenneskelige relasjoner og etikk. Hun viser at det er en klar tendens til at mennesket, heller enn Gud eller Jesus, er det sentrale temaet i prekenene. Jesus blir generelt heller fremstilt som lærer enn som forbilde (Nystrand, 2017, s. 44). Dette tolkes i retning av å være forårsaket av en sekularisering innad i kirken, hvor sekularisering betyr en dreining av fokus mot verdslige temaer (Nystrand, 2017, s. 70-72). Med utgangspunkt i teori om den terapeutiske kultur er det naturlig å se dette som et uttrykk for en tendens til økt individualisering og bevegelse vekk fra eksterne kilder til mening og autoritet.

Paul Leer-Salvesen og Ingunn Folkestad Breistein (2005; 2005) har intervjuet prester i DNK og pastorer i frikirker på Sørlandet om hvordan de ville håndtere en rekke hypotetiske scenarioer der mennesker kommer til dem for veiledning. Prestene utviser stor grad av fleksibilitet og forståelse i møte med enkeltmennesker og har generelt liberale holdninger til samboerskap, gjengifte og partnerskap. Samtidig er de ikke generelt dogmekritiske, men begrunner heller sine moderne holdninger med et historisk-kritisk bibelsyn (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 167). De frikirkelige pastorene er mer konservative. De ville alle anbefale ekteskap fremfor samboerskap og er tydelig imot homofilt partnerskap. Alle unntatt en av pastorene er allikevel åpne for å vie fraskilte. Pastorene etterstreber, i likhet med prestene, å være medfølende og respektfulle overfor menneskene som kommer til dem, men er mindre fleksible hva gjelder normer. I veiledning om samliv argumenterer de med utgangspunkt i bibel og kirkesyn. Dette står i motsetning til foreldrene i Hodnes (2005, s. 149) undersøkelse som i større grad vektlegger allmenntisk argumentasjon. Breistein tolker pastorene dit hen at de forsøker å modernisere form og virkemidler samtidig som de beholder den tradisjonelle teologien og etikken (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 169). En likende tendens kan man se i Skjeggstads (2005) studie av frikirkepastorers syn på, og forkynnelse om, fortapelsen. Pastorene han intervjuet var generelt ikke kritiske til det tradisjonelle kristne synet på helvete, men uttalte at de sjeldent prekte om det. De begrunner sitt syn på fortapelsen med Bibelen, men forkynner ikke om det av pragmatiske årsaker (Skjeggstad, 2005, s. 180-182). Samlet sett kan man si at pastorene og prestene som er intervjuet er påvirket av den moderne kulturen, men at dette for pastorenes del i størst grad kommer til uttrykk i form heller enn innhold. Et relevant spørsmål er om denne endringen i form, spesifikt pastorenes valg om å ikke preke om aspekter av troen som fremstår som problematiske, åpner for endringer i medlemmers religiøse overbevisninger av typen som er beskrevet av Smith og Denton (2005).

En siste studie jeg ønsker å trekke frem er Ole Jacob Madsens (2012) analyse av DNKs Gudstjenestereform mellom 2004 og 2011. Han tolker DNKs forsøk på å gjøre gudstjenesten mer relevant for den moderne kirkegjenger i lys av motsetningen mellom kirkens tradisjonelle kollektive fokus og den terapeutiske kulturs fokus på individet. Reformen representerer et forsøk på å finne en syntese mellom disse konkurrerende verdisyne. Det ser ut til at kirken vil lykkes i å sammensmelte disse to, men at dette vil innebære en dreining av kirken i retning av det terapeutiske (Madsen, 2012). Den samme typen reformer er ikke i gang i frikirkene og det er mulig at DNKs endring henger tett sammen med sin status som folkekirke. Frikirkene er på sin side i større grad sammensatt av nettopp mennesker som slutter opp om er mer konservativ posisjon og er kanskje derfor ikke under det samme presset til å tilpasse seg storsamfunnet (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 169).

2.5 Norske frikirker og organisasjoner

Det store flertallet av kirkemedlemmer i Norge tilhører DNK, men over 350,000 mennesker tilhører andre kristne trossamfunn. Av disse tilhører ca. 200,000 enten katolske og ortodokse menigheter eller menighetssamfunn fra andre skandinaviske land. Ca. 150,000 tilhører forskjellige protestantiske frikirkelige menigheter (SSB, 2018). Disse trossamfunnene er en heterogen gruppe, men de forfekter generelt et mer konservativt teologisk syn enn DNK (Andersen, 2018, s. 207-208; Repstad, s. 44; Sødal, 2018, s. 90-91) I tillegg kommer en rekke teologisk konservative organisasjoner som er knyttet til DNK, men som opererer forholdsvis uavhengig, som Normisjon og Misjonssambandet. Disse teller rundt 200,000 medlemmer (Sødal, 2018, s. 83). Rundt 350,000 mennesker er altså medlemmer av norske protestantiske trossamfunn som forfekter en mer konservativ etikk og teologi enn DNK. Det er dessuten mulig at disse trossamfunnene står for en større del av den totale kirkelige aktiviteten i Norge enn medlemstallene skulle tilsi, da frikirkeligheten i Agder-fylkene står for mellom 45 og 50% av gudstjenestedeltakelse (Skjeggstad, 2005, s. 171). Gitt fellesskapet om en mer konservativ teologi og etikk vil jeg behandle norske protestantiske frikirker og organisasjoner under ett. Det er også relevant for denne avgjørelsen at konfesjonelle skiller ser ut til å bety

mindre i dag enn tidligere, spesielt for ungdommer (Repstad, 2018, s. 38-40). Ulempen med dette er at en heterogen gruppe blir behandlet som om den var ensartet.

2.6 Den terapeutiske kultur og norske frikirker

Størstedelen av teorien og empirien jeg har oppsummert har ikke konservative trossamfunn som spesifikt tema. Jeg mener allikevel at det er mulig å komme med noen antagelser om den terapeutiske kulturs påvirkning på disse trossamfunnene på grunnlag av denne teorien, sett i lys av den spesifikke empirien som finnes.

Heelas og Woodhead (2005) peker på generelle tendenser i kulturen som kan antas å spille inn også for frikirkene og organisasjonene. Frikirkene og organisasjonene er i stor grad teologisk konservative, og det er derfor ikke unaturlig å tenke at spenningen mellom terapeutisk individualisme og tradisjonelle verdier er mer påfallende enn hos DNK og andre mer liberale trossamfunn. Det er derfor grunn til å tro at frikirkene og organisasjonene i større grad enn DNK opplever en fremmedhet i møte med storsamfunnet, som igjen vil ha vanskeligere for å akseptere disse trossamfunnenes verdigrunnlag. Dette vil, dersom Heelas og Woodheads (2005) teori om den subjektive vendingen er relevant for disse kirkene, innebære et økende problem med nyrekruttering, oppslutning om gudstjenester og medlemmers vilje til å bidra til menigheten. Det er mulig at dette i mindre grad gjelder de karismatiske menighetene, som pinsemenighetene, da de i større grad tilfredsstiller individers ønske om subjektive spirituelle erfaringer (Heelas & Woodhead, 2005, s. 145-146).

Det er også god grunn til å anta at frikirkene endres innefra i møte med den terapeutiske kultur. Medlemmene lever i, og formes av, det moderne samfunnet og det er god grunn til å tro at dette påvirker deres religiøse overbevisninger og praksiser (Heelas & Woodhead, 2005; Hodne, 2005; Smith & Denton, 2005). Det er også evidens for at pastorer i frikirkene har endret form i møte med medlemmenes endrede behov og preferanser (Breisten & Leer-Salvesen, 2005; Skjegstad, 2005). Fra studiene om konservative trossamfunn er det allikevel mulig å se et større ønske om å holde på tradisjonell teologi og etikk enn i DNK. Bildet må, gitt eksisterende teori og empiri, antas å være sammensatt.

3 Metode

For å belyse temaet valgte jeg å gjennomføre semistrukturerte intervjuer med prester og pastorer i frikirkelige samfunn og organisasjoner knyttet til DNK. I det følgende vil jeg gjøre rede for databehandling, utvelgelse og rekruttering av deltakere, gjennomføringen av selve intervjuet, den påfølgende analysen av intervjuet materialet og problemstillinger knyttet til refleksivitet.

3.1 Databehandling

Før jeg begynte med datainnsamling fikk jeg godkjenning av Norsk senter for forskningsdata (NSD) for studien. Databehandlingsplanen jeg fikk godkjent innebar å benytte Universitetet i Oslos tjeneste for sensitive data (TSD) for å behandle materialet, med en reservekopi på en ekstern kryptert harddisk. Å få tilgang til TSD viste seg å være en tidkrevende prosess. På grunn av tidsmangel endte jeg opp med å benytte reservekopi-løsningen. Materialet er derfor transkribert og analysert i sin helhet på den krypterte harddisken. Opptak på båndopptakeren er blitt destruert fortløpende etter å ha blitt overført til den eksterne harddisken.

3.2 Utvelgelse av deltakere

Det første spørsmålet som måtte besvares var hvilke kirkesamfunn det var relevant å forsøke å rekruttere deltakere fra. Det var mulig å enten fokusere på et enkelt eller et par svært like kirkesamfunn, eller å gå bredere ut. En begrensning som ble svært relevant var at jeg ikke hadde mulighet til å intervju deltakere som ikke befant seg i Oslo og omegn. Beskyttelse av deltakeres anonymitet ble derfor en faktor som favoriserte å gå bredt ut i rekrutteringen av deltakere til studien. Med henblikk på dette valgte jeg å sende ut forespørsler til menigheter i

Oslo og omegn med kriterier om at de skulle være protestantiske trossamfunn med en etisk og teologisk profil som var mer konservativ enn DNK. Dette innebærer blant annet de frikirkelige lutherske menighetene, karismatiske menigheter og organisasjonene, som for eksempel Normisjon og Misjonssambandet. Det finnes presedens for å behandle trossamfunnene samlet på denne måten. For eksempel behandles de lutherske frikirkene og organisasjonene under ett av Sødal (2018) i *Luthersk mangfold i Norge* og Hodne (2005) intervjuet foreldre fra samfunn med konservativ selvforståelse. Det er også relevant i denne brede tilnærmingen at konfesjonelle skiller ikke ser ut til å være like viktig som tidligere (Repstad, 2018, s. 38-40).

Et relevant poeng i forbindelse med hvordan jeg rekrutterte deltakere er at jeg har vokst opp i Den Evangelisk Lutherske Frikirke. Jeg har ikke vært involvert i menighetssammenheng på mange år, men store deler av min familie er aktive i trossamfunnet. Med tanke på at det er stor grad av samarbeid mellom forskjellige menigheter og trossamfunn var det mange av deltakerne som hadde kjennskap til min familie. Jeg hadde aldri møtt noen av deltakerne før, men det var tydelig at de antok at jeg kjente forholdene i de forskjellige kirkesamfunnene. Mitt inntrykk var at deltakerne var mer åpne for å være med i studien fordi jeg har bakgrunnen jeg har.

Med utgangspunkt i avgjørelsen om å inkludere et bredt spekter av trossamfunn i undersøkelsen var neste steg å finne deltakere å rekruttere til studien. Jeg benyttet meg av trossamfunnenes nettsider for å finne kontaktinformasjonen til prester og pastorer. Jeg sendte ut e-post til 14 mulige deltakere. De mulige deltakerne representerte en rekke forskjellige trossamfunn, forskjellige aldersgrupper og både kvinner og menn. Menn var dog overrepresentert blant de jeg forsøkte å rekruttere, da flertallet av mulige deltakere i de fleste trossamfunnene var menn. E-posten inkluderte en kort beskrivelse av min problemstilling, hvorfor jeg ønsket å studere dette emnet og min bakgrunn. Jeg vedla også prosjektbeskrivelsen, samtykkeskjema og informasjon om databehandling. Av de 14 mulige deltakerne fikk jeg positivt svar av seks. Gruppen inneholdt en stor variasjon aldersmessig, fra forholdsvis nyutdannede til pensjonsalder, men det var kun menn som ønsket å delta i studien. Deltakerne representerer tre forskjellige trossamfunn i Oslo og omegn som passer beskrivelsen gitt ovenfor.

Utvalget av deltakere er til en viss grad basert på tilgjengelighet. Deltakerne som er med i studien er deltakerne som svarte på e-post og ønsket å bidra. Det er mulig at de var mer åpne

for å være med i studien på grunn av min bakgrunn fra et frikirkelig trossamfunn. Det er også tenkelig at deltakere som er åpne for å være med i et slikt studie skiller seg fra de som ikke ønsker å delta på måter som er relevante for studien. Det kan for eksempel hende at de er mer eller mindre kritiske til storsamfunnets verdier eller rett og slett mer opptatt av problemstillingen. Mitt inntrykk er allikevel at utvalget er ganske representativt, da deltakerne inkluderte forskjellige aldersgrupper og trossamfunn.

Mitt valg om å kun intervjuere pastorer kan kritiseres. Vi må anta at samfunnene jeg ønsker å studere er heterogene og at pastorene besitter en spesifikk rolle i disse samfunnene. Dette gjør det nødvendig å stille spørsmål om hvem som kan snakke på vegne av et samfunn (Swartz & Rohleder, 2017, s. 8-9). Kan pastorene gi et representativt bilde av hva som foregår i trossamfunnene? Med henblikk på denne problemstillingen er det nødvendig å være bevisst at bildet som kommer frem i undersøkelsen er preget av pastorenes posisjon i samfunnene.

3.3 Intervjuer

Jeg ønsket en form som lot deltakernes opplevelser og refleksjoner komme tydelig frem. Av denne grunn var det nødvendig med en intervjuform som gjorde det mulig å tilpasse seg deltakernes narrativer og måter å snakke om temaet på. Samtidig var formålet med undersøkelsen å undersøke med henblikk på en spesifikk teoretisk vinkling, og jeg måtte derfor til en viss grad strukturere intervjuet. Jeg valgte derfor å benytte meg av en semistrukturert form. Et semistrukturert intervju struktureres rundt et sett med temaer som skal dekkes og mulige spørsmål, men er åpnet for å tilpasse seg intervjuets gang (Kvale, 2007, s. 51). Jeg produserte en intervjuguide som tok for seg spørsmål som skulle stilles og temaer jeg ønsket at vi skulle dekke. Intervjuguiden er vedlagt.

For gjennomføringen av intervjuene dro jeg enten til pastorenes arbeidssted eller de kom til Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo for samtalen. Alle intervjuene ble gjennomført i lukkede rom uten andre tilstede og ble tatt opp på båndopptager. Deltakerne fikk informasjon om behandling av dataene og signerte samtykkeskjema. Jeg informerte så deltakerne kort om formålet med studien og om den teoretiske bakgrunnen jeg ønsket å undersøke. Intervjuene varte i underkant av en time, med en variasjon fra 41 til 65 minutter.

Selve intervjuet var todelt. I den første delen presenterte jeg deltakerne med to hypotetiske scenarioer der mennesker kommer til dem for samtale og ba dem ta stilling til hvordan de ville håndtere situasjonen. Scenarioene er hentet fra to tidligere undersøkelser av henholdsvis prester i DNK (Leer-Salvesen, 2005) og pastorer i frikirker på Sørlandet (Breisten & Leer-Salvesen, 2005). I det første scenarioet ønsker et eldre par å være samboere heller enn å gifte seg. I det andre er det en ung student som lurer på om han kan være kristen uten å tro på sentrale deler av trosbekjennelsen. Hensikten med denne delen av intervjuet var å undersøke hvordan pastorene forholder seg til mennesker under pastoral veiledning og å få et inntrykk av deres virke konkret. Jeg håpet også at å bruke scenarioene fra tidligere studier ville muliggjøre en sammenlikning med disse studiene.

Den andre delen var en mer frittflytende samtale om forholdet mellom den terapeutiske kultur og kirken. Samtalen ble åpnet ved at jeg kort påminnet pastorene på hva som menes med den terapeutiske kultur og relevante temaer. Jeg forholdt meg tilbaketrukket i et forsøk på å begrense min innflytelse på pastorenes utgreinger. Mine innspill var i hovedsak begrenset til å spille inn temaene fra intervjuguiden samt å stille oppklarende spørsmål. Den tilbaketrukkede rollen viste seg å ikke være vanskelig å opprettholde. Pastorene var svært selvgående i sine resonnementer og fremsto som engasjerte i problemstillingen. Selv om det teoretiske begrepsapparatet var fremmed for dem var tydeligvis temaet noe de hadde erfaring med fra eget virke.

3.4 Analyse

I analysen av dataene har jeg lent meg på Braun og Clarkes (2006) metode for tematisk analyse. Tematisk analyse er en fleksibel metode som åpner for en rekke forskjellige epistemologiske og teoretiske perspektiver, med fokus på en rik beskrivelse av materiale, men medfører også en klar prosedyre for behandling av datamateriale. Deltakerne mine beskriver komplekse samspill og faktorer og en styrke ved tematisk analyse er nettopp at metoden åpner for å behandle komplekse meningsstrukturer i skriftlig materiale (Guest, MacQueen & Namey, 2014a, s. 9). Et annet relevant poeng i valget av akkurat tematisk analyse var muligheten for å balansere mitt ønske om å gi en opplevelsesnær beskrivelse av intervjuene

med pastorene med behovet for å analysere materialet med henblikk på relevant teori. Kvalitative analyser varierer med henblikk på i hvilken grad analysen er skeptisk eller empatisk. En empatisk analyse holder seg nært deltakeres opplevelse, imens en skeptisk analyse i større grad ser på deltakeres utsagn som uttrykk for underliggende faktorer og tolker disse med utgangspunkt i teori (Willig, 2017, s. 4-5). Min problemstilling krever et kombinasjon av disse fremgangsmåtene og tematisk analyse legger ikke sterke føringer på analytisk form (Guest et al., 2014a, s. 10).

En tematisk analyse av den typen jeg har benyttet meg av innebærer en stor grad av involvering og tolkning fra min side (Guest et al., 2014a, s. 9). Man kommer ikke unna at en slik prosess innebærer en grad av skjønn med tanke på hva som er relevant og hvordan materiale skal tolkes (Guest, MacQueen & Namey, 2014b, s. 6). Etersom jeg samlet og analyserte materialet på egenhånd var det ikke aktuelt å sammenlikne koding. Jeg har derimot benyttet meg av en rekke andre metoder for å sikre validitet og gjennomsiktighet i prosessen. Min veileder har fått tilgang på hele materialet og min analyse av dette, analyseprosessen er beskrevet i oppgaven og jeg vil gjøre rede for refleksivitet. Dette er forhåndsregler som kan forbedre analysens validitet (Guest et al., 2014b, s. 13-21)

Dataene ble transkribert og anonymisert. Deler av datamaterialet ble slettet fra transkriptet da de var tydelig identifiserende. I noen av intervjuene innebar dette at ganske store segmenter måtte fjernes, da det ikke var mulig å presentere dem på en anonymisert måte.

Transkriberingen resulterte i et datamateriale på 99 sider som så ble gjenstand for analyse.

Analysen ble gjennomført med utgangspunkt i Braun og Clarkes (2006) metode. Første steg i tematisk analyse ved denne metoden er å gjøre seg kjent med dataene ved å lese hele materialet flere ganger og notere ideer (Braun & Clarke, 2006, s. 16-18). Gjennom disse gjentatte gjennomlesningene ble jeg godt kjent med materialet og nyansene i det.

Neste steg er å systematisk kode materialet. Denne prosessen innebærer å gå gjennom dataene og kode deler som er relevante for problemstillingen (Braun & Clarke, 2006, s. 18-19). Dette involverer å gjøre vurderinger av hvilke deler av materialet som er relevante og hvilke som ikke er det. Etersom jeg hadde latt deltakerne snakke ganske fritt var det deler av materialet som ikke var relevant, for eksempel lange utbroderinger om teologi. De kodede sekvensene utgjorde basis for videre analyse.

Videre samlet jeg de kodede sekvensene i en serie tentative undertemaer, som så ble samlet i overordnede temaer. Jeg samlet alle kodede sekvenser under relevant undertema i et eget dokument. En del kodede sekvenser passet inn i mer enn ett undertema og er derfor del av grunnlaget for to eller flere undertemaer. På denne måten fikk jeg en god oversikt over innholdet i de forskjellige temaene og undertemaene. Dette var en gjentakende prosess der jeg undersøkte i hvilken grad temaene og undertemaene var representative både for de individuelle sekvensene og for materialet i sin helhet. Temaer og undertemaer ble revidert gjennom en serie gjennomlesninger til jeg mente at de var en god representasjon av materialet. Denne prosessen innebar også å gi navn til de forskjellige temaene og undertemaene. Et relevant poeng er at Braun og Clarke (2006) presenterer denne prosessen som en forholdsvis lineær prosess, med klare steg. Min erfaring var at prosessen etter den første kodingen i større grad var sirkulær og innebar en kontinuerlig veksling mellom de forskjellige stegene i prosessen. Det er også verdt å påpeke at det er en viss overlapp mellom de forskjellige temaene og undertemaene. Jeg mener allikevel at kategoriseringen gir en hensiktsmessig og oversiktlig beskrivelse av materialet.

I et forsøk på å kombinere en nær beskrivelse av intervjuene med pastorene og relevant teoretisk analyse har jeg valgt en todelt fremstilling. Temaer og undertemaer er presentert opplevelsesnært. Jeg har lagt hovedvekten på generelle trender i pastorenes uttalelser om temaene, men har også presentert uenighet og variasjon. Det kommer tydelig frem i fremstillingen hvor mange av deltakerne som er innom temaet, og hvorvidt det er variasjon i deres meninger og uttalelser. Sitater er valgt ut for å gi en tydelig illustrasjon av temaene og undertemaene slik de er snakket om av pastorene. Enkelte steder har jeg brukt to sitater for å fange opp mangfoldet i pastorenes uttalelser, spesielt der temaene inneholder uenighet. Resultatet er en rik beskrivelse som forsøker å bevare så mye som mulig av det originale materialet. Temaene er så blitt gjenstand for en teoretisk analyse med utgangspunkt i relevant teori presentert i teoridelen. Jeg har på denne måten forsøkt å holde på pastorenes beskrivelser, samtidig som jeg har ønsket å analysere disse med utgangspunkt i den teoretiske rammen for undersøkelsen.

3.5 Refleksivitet

Refleksivitet er grunnleggende sett prosessen der man blir bevisst seg selv (Begoray & Banister, 2012). I kvalitativ forskning innebærer dette å innta en granskende og kritisk holdning til eget bidrag til både innsamling av data og analyse av materiale. Jeg, som forsker, har min bakgrunn og mitt teoretiske utgangspunkt med meg i valg av forskningstema, utvelgelse av deltakere, møte med deltakere og i analyseprosessen. Med utgangspunkt i denne erkjennelsen må en refleksiv bevissthet være tilstede i hele forskningsprosessen (May & Perry, 2014, s. 111). Man kan også konseptualisere dette som viktigheten av å være bevisst og åpen om egne biaser (Guest et al., 2014b, s. 20-21).

Som allerede nevnt har jeg bakgrunn i Den Evangelisk Lutherske Frikirke. Jeg har ikke vært aktiv i denne organisasjonen, eller i andre religiøse organisasjoner, på over ti år, men store deler av min familie er fremdeles aktive medlemmer. Det er også relevant at jeg i ungdomsårene, som mange unge, beveget meg i forskjellige kirkesamfunn. Dette, kombinert med at trossamfunnene samarbeider i stor grad, gjør at jeg har en viss kjennskap til store deler av det konservative kristenmiljøet i Oslo. Jeg har derfor tilnærmet meg temaet med en ganske klar forforståelse av dette miljøet. Mer spesifikt hadde jeg en forestilling om at disse miljøene i forholdsvis liten grad var påvirket av den terapeutiske kultur.

Jeg brakte også med meg en teoretisk forståelse inn i intervjuer og analyse, som er beskrevet i teoridelen ovenfor. Gitt denne teoretiske balasten virker kanskje min forforståelse av de konservative miljøene som forholdsvis upåvirket av den terapeutiske kultur noe paradoksal. Kort sagt kan man si at jeg kanskje forventet at disse miljøene skulle representere «unntak fra regelen». Dette var også noe av grunnen til at jeg ønsket å undersøke disse miljøene.

Min forforståelse var med på å forme intervjuguiden, da temaer var basert på relevant teori. Det er derimot vanskeligere å gjøre rede for eventuelle påvirkninger på selve intervjuprosessen og analysen. Jeg har forsøkt å tenke kritisk om eget bidrag gjennom prosessen, men dette er et sårbart prosjekt. Man kan kanskje allikevel, med tanke på at mine resultater ikke bekreftet min forforståelse, argumentere for at jeg har klart å forholde meg kritisk til eget bidrag gjennom forskningsprosessen.

4 Resultater og analyse

Materialet er organisert i generelle temaer, som belyser forskjellige aspekter av forholdet mellom trossamfunnene og den terapeutiske kultur. Jeg legger vekt på de generelle tendensene i materialet, men har også forsøkt å representere heterogeniteten i materialet på de punktene der det er relevant.

«Fra flokk til forbruker» omhandler kirkefellesskapet i en individualistisk kultur og inneholder undertemaene «Kirken som et kollektiv», «Fellesskapet kan bære troen for enkeltindivider». «Redusert engasjement» og «Forbrukermentalitet».

«Fra underordning til selvrealisering» omhandler spenningen mellom underordning og individualisme/selvrealisering og inneholder undertemaene «Om å selge kristendommen som en kur», «Hvem er herre?», «Endringer i pastoral og kirkelig autoritet» og «Om underordning til menigheten».

«Balanse mellom normer og forståelse i veiledning» omhandler pastoral veiledning og dens forhold til den terapeutiske kultur og inneholder undertemaene «Forståelse», «Understreking av normer», «Argumentasjon for normer» og «Balanse mellom kristne normer og forståelse for enkeltindividet».

«Åpen vei til rett tro» omhandler pastorenes veiledning i retning av rett tro og inneholder undertemaene «Du er velkommen i fellesskapet» og «Myk veiledning mot rett tro».

Hvert av temaene er organisert slik at resultatene kommer først, og etterfølges av en kort teoretisk analyse.

4.1 Fra flokk til forbruker

«... jeg skal være veldig tydelig på det at der mener jeg at disse terapeutiske tendensene nå til meg, mitt, realisering, individualisme ... altså når ... knytter du sammen de tingene ... så bærer de veldig sånn i fragment ...» - Pastor 2

Ifølge deltakerne er det utfordrende å opprettholde et kirkefellesskap i en individualistisk kultur. Frikirkene er i stor grad frivillig drevet og er derfor avhengige av engasjement og økonomisk støtte fra medlemmene. Utfordringer knyttet til å danne og opprettholde fellesskap er derfor et viktig tema for deltakerne.

Undertemaer innen dette temaet er «Kirken som et kollektiv», «Fellesskapet kan bære troen for enkeltindivider», «Redusert engasjement» og «Forbrukermentalitet». Undertemaene er til en viss grad overlappende, men forsøker å fange opp forskjellige elementer i deltakernes opplevelse av at fellesskap er en essensiell del av å være kristen og at dette fellesskapet er vanskeligere å opprettholde i en individualisert kultur.

4.1.1 Kirken som et kollektiv

«Så den tanken på at du kan være kristen alene den synes jeg jeg ser ganske mye nå. Og det tenker jeg det kan du faktisk ... det er vanskelig ... det kan du selvfølgelig være, men det er vanskelig å være det. Det å være kristen er å være del i et fellesskap og det bryter med den der individualistiske tankegangen da» - Pastor 6

Alle deltakerne er, i større eller mindre grad, opptatt av at kirken tradisjonelt sett har vært et kollektiv og at dette står som en motsetning til en individualisert kultur. Temaer som kommer opp er at det er i en kirkes natur å bygge fellesskap, at det bibelske språket benevner menigheten som en enhet og at kirkefellesskapet har vært preget av at mennesker i forskjellige livssituasjoner møtes på lik linje. Deltakerne er opptatte av at dette er vanskelig i en tid der folk ikke forplikter seg til fellesskapet på samme måte som tidligere.

«... Innvandrere, flere folkeslag, flere sosiale klasser og så videre så forget it. Fordi det blir like barn leker best.» - Pastor 2

Et interessant perspektiv fra pastor 2 er at kirkens tradisjonelle pluralistiske forsamling, med mennesker fra forskjellige samfunnslag og i forskjellige livssituasjoner, undergraves av tendensen mot menigheter med profil rettet mot spesifikke målgrupper. Han beskriver en utvikling i retning av menigheter rettet mot spesifikt unge, urbane mennesker som dermed ikke inkluderer familier og eldre. Det blir, som pastor 2 sier i sitatet ovenfor, like barn leker best.

4.1.2 Fellesskapet kan bære troen for enkeltindivider

«Altså du er i et fellesskap. Du er en del av kirken. Og kirken har en bekjennelse som vi ber i de fleste ... til og med i (kirkesamfunn) ber man ofte trosbekjennelsen hver søndag. Ikke alle gjør det, men mange gjør det. Og det er en bekjennelse som er større enn deg. Altså så uansett hva alle ... hva vi tror som framsier trosbekjennelsen så er det det som liksom rammer inn troen vår. Og hvis vi sliter med den så kan det føre oss vekk fra troen, men det kan og vi rett og slett bare ikke klarer å tro på alt det der en periode eller det er vanskelig, og da tror kirken for oss og kirken bærer oss gjennom en periode.» - Pastor 6

Tre av deltakerne er inne på at å tro er noe man kan gjøre i fellesskap og at dette fellesskapet kan opprettholde enkeltindividers tro gjennom vanskelige tider. At kirken bærer troen for enkeltpersoner på denne måten spiller inn i kirkens rolle både som fellesskap og som tilbyder av normer. Gjennom å slutte seg til et fellesskap med en klar profil kan individer opprettholde en identitet som kristen også i tider da det er vanskelig å grunne denne identiteten i egen person. Som sitatet overfor viser åpner dette også for å kunne slutte seg til en trosbekjennelse uten å nødvendigvis ha en personlig overbevisning om at den er sann.

«... her synes jeg katolikkene har noe veldig fint da. Hvis du utfordrer den enkelte katolikk på liksom tror du virkelig at sånn og sånn så har jeg hørt noen katolikker svare: vet ikke helt hva jeg tror. Er ikke så farlig hva jeg tror. Kirken tror og jeg er en del av kirken.» - Pastor 4

Som man kan se i sitatet ovenfor kontrasterer pastor 4 protestantiske menigheter med den katolske kirke. Han mener at å definere tro mer kollektivt vil gjøre det enklere for det enkelte kirkemedlem å være en del av kirken til tross for svingninger i personlig tro og tvil.

4.1.3 Redusert engasjement

«Men her må du være med å ... du er velkommen, men her trenger vi ... her får du ikke så veldig mye gratis da. Det er fordi ... Og vi har jo folk som har snudd i døren her fordi dette blir for krevende. Fordi de kommer fra sammenhenger som er what's in it for me.» - Pastor 2

Fem av deltakerne tar opp at det er blitt vanskeligere å få folk til å engasjere seg på ulike måter i menigheten. Dette gjelder frivillig arbeid, økonomisk støtte og stabilt oppmøte i menigheten. Ettersom flertallet av frikirker er avhengige av økonomisk støtte fra medlemmer, og i stor grad drives ved hjelp av frivillige, er dette en utfordring for menighetene. En av deltakerne opplever ikke dette problemet i stor grad i egen menighet, men forteller at det er et generelt tema i kirker i Norge.

«Erfaringen vår er at hvis vi setter fokus på dette her så vil de som allerede er engasjert trekkes nærmere kjernen og synes at dette er topp, at det blir fokus på. Mens de som sitter litt bakfulle på bakerste benk de ser vi aldri igjen.» - Pastor 5

Å be om mer engasjement kan også, som man kan se i sitatet ovenfor, være et vanskelig prosjekt. Dette er også tydelig i sitatet fra pastor 2. Pastor 5 snakker om at å tiltrekke seg nye

medlemmer er vanskelig dersom man ikke tilpasser seg et publikum som ikke er investert i menigheten. Dette er igjen vanskelig ettersom kirken er avhengig av engasjement for å kunne tilby gode tjenester. Samtidig peker sitatet på en mulig konflikt mellom medlemmer i menigheten. Noen ønsker en tydeligere fokus på forpliktelse og engasjement, og kan potensielt synes at dette mangler i en menighet der fokuset er rettet mot de som ikke er engasjerte. Han beskriver at menigheten heldigvis har noen svært engasjerte medlemmer, men at det på lang sikt kanskje ikke er mulig å fortsette med menighetsdrift dersom ikke flere engasjerer seg.

4.1.4 Forbrukermentalitet

« ... det blir fort en haug med mennesker som sitter og triller terning på om det er godt nok. Sant. Også er det noen få som skal prøve å få terningkast fem eller seks (ler), og det ... og da er det jo ikke et kollektiv lenger. Det handler jo egentlig bare om det er godt nok enten underholdningsmessig eller terapeutisk eller hva det måtte være og vi går ut og hjem med en bedre følelse enn den jeg hadde. Om jeg fikk ledd, om jeg fikk grått ut noen følelser, alle de ... alle de tingene der da.» - Pastor 1

Fem av deltakerne understreker at det er en tendens at mange i menighetssammenheng kommer til gudstjenester for å få dekket egne behov, med mindre tanke om at menighetsfellesskapet er noe man bidrar til selv. Det beskrives et fokus på om menigheten og gudstjenesten er bra nok med tanke på ting som musikk, estetikk, stemning og arbeid for barn. En av pastorene bruker betegnelsen «konsumenter» om mange kirkemedlemmer og mener at det er kirkens oppgave å sosialisere mennesker inn i en rolle der de går helhjertet inn i menigheten. Tre av pastorene er inne på at det er vanskelig å skulle lage et godt fellesskap dersom medlemmer ikke stiller opp og prioriterer menigheten over andre hensyn. Det er altså en tydelig spenning mellom denne forbrukermentaliteten og menighetenes avhengighet av frivillighet og forpliktelse.

4.1.5 Teoretisk analyse

Pastorenes fokus på kirkefellesskapet som et kollektiv og særlig at dette fellesskapet kan bære enkeltindividers tro peker i retning av en forståelse av religion som en meningsskapende virksomhet. Religion består ikke utelukkende av private opplevelser og overbevisninger, men er noe man gjør sammen. Dette kan ses i lys av Clifford Geertz (2017) klassiske definisjon av religion som er beskrevet ovenfor.

Pastorenes fortellinger om redusert engasjement og økt grad av forbrukermentalitet i møte med kirken er naturlig å se i lys av at vår tid er preget av den terapeutiske kultur. Økt grad av fokus på selvrealisering, velvære og egen individualitet er vanskelig å forene med en meningsbærende struktur som har sin autoritet et annet sted enn i enkeltindividet (Heelas & Woodhead, 2005). Det moderne individet ser heller på egne følelser, tanker og opplevelser som den fundamentale autoriteten i tilværelsen (Madsen, 2017). Kirken står altså i en komplisert situasjon. De forsøker å tilby noe som står i direkte motsetning til det moderne mantraet om å «være seg selv».

Cushmans (1995) teori om «det tomme selvet» kan kanskje belyse atferden til moderne kirkegjengere. Det moderne mennesket merker en mangel på fellesskap og mening og søker å kompensere for denne mangelen gjennom forbruk (Cushman, 1995, s. 245-248). På grunn av det moderne menneskets underliggende antagelse om at mening og selvrealisering er knyttet til det autonome selvet er det heller ikke naturlig å søke en ekstern autoritet som kan fungere som meningsbærende struktur. Den moderne kirkegjenger er derfor i en paradoksal situasjon. På den ene siden har de oppsøkt et fellesskap som nettopp er en slik ekstern meningsbærende struktur, men på den andre siden er det ikke naturlig å underkaste seg denne strukturen. Det er heller naturlig å søke opplevelser som understøtter eller bygger videre på individers subjektive erfaringer og overbevisninger. Resultatet blir, slik pastorene beskriver, at personen tar del i gudstjenesten på sine egne individualiserte premisser.

Heelas og Woodheads (2005) skille mellom livet-som-religion og subjektiv spiritualitet kan også være belysende. De mener at livet-som-religion, som tradisjonell kristendom, har et fokus på mennesket slik det passer inn i forskjellige roller, med tilhørende plikter. Disse rollene eksisterer innenfor et fellesskap, og dette fellesskapet er avhengig av at folk tar til seg disse rollene. De mener at frafallet fra tradisjonell religion henger sammen med at moderne

individualister ikke lenger ønsker å underkaste seg disse rollene (Heelas & Woodhead, 2005, s. 111-112). De påpeker at dette ikke er unikt for kirker og andre trossamfunn og peker på nedgang i populariteten til organisasjoner som tradisjonelle kvinnegrupper og politiske partier som andre eksempler på at mennesker i mindre grad er villige til å tre inn i definerte roller (Heelas & Woodhead, 2005, s. 111-112). Dette henger sammen med den økte subjektivering i samfunnet. Når mennesker søker et religiøst eller spirituelt innhold i livet er det naturlig for dem å finne et fellesskap som samsvarer med deres grunnleggende antagelser om seg selv og tilværelsen generelt og disse grunnleggende antagelsene er i dag kjennetegnet av den terapeutiske kultur (Heelas & Woodhead, 2005, s. 78-79; Madsen, 2017). Kirkens problem med å engasjere mennesker er kanskje derfor knyttet til en fundamental mangel på overenstemmelse med moderne verdier og antagelser. En ekstern meningsbærer og normgiver er ikke attraktivt for individer som er vant til at mening og selvrealisering kommer innenfra.

I Denton og Smiths studie av amerikanske ungdommer fant de at uttalelser om plikt, underordning og liknende var nærmest fraværende i ungdommenes beskrivelser av egne religiøse liv (2005, s. 167-168). Det er mulig å se redusert engasjement i menighetene som uttrykk for endringer i hvordan medlemmer konseptualiserer sin religiøse tilhørighet, med mindre fokus på underordning og plikt.

Det kommer også frem at det er et vanskelig prosjekt å skulle be om mer engasjement i menighetene ettersom dette kan støte vekk potensielle medlemmer. Pastorene er bevisst medlemmers individualisme og forbrukerorientering. Dette er naturlig å se som en tilpasning til den terapeutiske kultur. Samtidig peker en av pastorene på at en del medlemmer nettopp ønsker et fokus på engasjement og forpliktelse. Pastorene står her i en spenning mellom mer og mindre engasjerte medlemmer i menighetene.

En av pastorene bringer også opp problemer knyttet til kirker som retter seg mot spesifikke målgrupper. Han mener at det er en tendens i flere kirkesamfunn med gudstjenester som retter seg mot for eksempel unge voksne. Det er naturlig å se dette som et forsøk på å svare på moderne menneskers økte krav til opplevelser som passer dem. Pastorens poeng peker på et slags paradoks i det at økt grad av tilpasning til enkeltindivider leder til mer homogenisering i menighetsfellesskapet, noe som undergraver menighetens forsøk på å være et pluralistisk fellesskap.

Sett i lys av disse teoretiske perspektivene er det tydelig at mønsteret pastorene beskriver, med mindre engasjement og mer forbrukermentalitet, kan ses i en større ramme av økt grad av terapeutiske verdier i samfunnet og blant kirkens medlemmer. Kirkens rolle som meningsbærende struktur er vanskelig å akseptere for moderne individer. De ønsker mening, men har vansker med å akseptere eksterne kilder til autoritet, og ender derfor opp som forbrukere av åndelige tjenester. Det er også mer komplisert for kirkegjengere å tre inn i roller i menigheten, da dette vil innebære en ekstern kilde til identitet og krav om å underkaste seg pliktene som følger med disse rollene. I lys av dette er det derfor mulig å se på problemene pastorene beskriver som et resultat av spenningen mellom kirkens forsøk på å forbli en meningsbærende autoritet og den terapeutiske kulturs innflytelse på kirkegjengere.

4.2 Fra underordning til selvrealisering

«Sånn at jeg tenker at hvis jeg skal si at Jesus er herren så må jeg umyndiggjøre meg selv i forhold til han. Og det er jo noe av det jeg tenker at vi trenger å vinne tilbake i kirken at det handler jo ikke om å bli fratatt myndighet, men det handler om å forstå at det er godt for meg å underordne meg ...» - Pastor 1

Flere av pastorene er opptatt av temaer knyttet til autoritet, underordning og overgivelse. Samlet sett omhandler dette temaet endringer i retning av en kristendom rettet mot enkeltindividers behov og vekk fra underordning og autoritet.

Undertemaene er «Om å selge kristendommen som en kur», «Hvem er herre?», «Endringer i pastoral og kirkelig autoritet» og «Om underordning til menigheten». Disse undertemaene er alle relatert til spenningen mellom moderne individualitet på den ene siden og kristne idealer om å «ta opp sitt kors og følge» på den andre siden.

4.2.1 Om å selge kristendommen som en kur

«Og det at vi prøver å selge eh ... evangeliet da eller troen eller Jesus som noe som øker din kvalitet og gjør livet ditt bedre er jo ganske kjipt på en måte fordi det er jo ikke så lett å forkynne det evangeliet på søppelfjell i Filipinene eller på Manila eller i Nord-Korea eller hvor det måtte være.» - Pastor 1

«Og du vil se at alt handler ikke bare om at du skal realisere deg selv, du skal maksimere din egen lykke hele tiden. Også er jo klisjeen, men det sanne, at det på andre siden av det viser seg å være mer lykke. Og derfor så er det ikke et tap, men en vinn-vinn i det. Men det er en reell utfordring da, og derfor så vil jeg si at du er ikke Gud og at den terapeutiske tankegangen kan stå i fare for å liksom bekrefte folk så mye at man mister brodden i å utfordre oss til vårt beste selv da. Som jeg tror ... at kristen tro ligge i å flytte min tilbedelse til ikke bare meg selv og ikke bare tingene, men til Gud.» - Pastor 4

Tre av deltakerne er inne på problemer knyttet til å se på kristendommen som et ledd i et slags selvhjelpsprosjekt. De snakker om hvordan kristendommen ofte selges inn på denne måten, og mener at det er en problematisk operasjon. Kristendommen blir en terapeutisk aktivitet i stedet for et utgangspunkt for livet og mister derfor sin etiske og trosmessige karakter. Pastor 2 mener at store deler av det som kalles kristent i samfunnet, som radioandakter og mye forkynnelse i folkekirken, i praksis er en avart av det terapeutiske fordi *«... det handler om akseptering og bekreftelse, men ikke noe mer.»* En annen av deltakerne understreker hvordan det moderne selvrealiseringsprosjektet fundamentalt sett er en form for selvtilbedelse. Dette står i skarp kontrast til den kristne tanken om å følge Gud.

To av deltakerne er inne på problemer knyttet til å spre terapeutisk kristendom til andre kulturer. De mener at å selge inn kristendommen som en kur er problematisk både fordi kristendommens budskap i disse kulturene ikke har det samme potensialet for livsforbedring og fordi en misjonering som er preget av denne formen for kristendom vil resultere i en grunn kristendomsforståelse.

4.2.2 Hvem er herre?

«Sant, og det og da lever jeg fortsatt i mitt rike, men jeg har Jesus som tjener og greia blir jo hvis jeg karikerer det at jeg er herre og han er tjener, og han er den som forbedrer mitt rike. Eh ... men det han sier er jo det at vi skal forlate vårt rike og bli en del av hans rike der han er herre ... og da snus jo alt opp ned og sånn tror jeg ikke det har vært på snart hundre år.» - Pastor 1

«Å bli kristen er dypest sett å slutte å tilbe meg selv og heller tilbe Gud. Og det er en radikal kursendring.» - Pastor 4

Tre av deltakerne er opptatt av forholdet mellom mennesker og Gud. De ser at det er en tendens til mindre etterfølgelse og mer fokus på hva Gud kan gjøre for enkeltindividet. Spesielt en av deltakerne mener at kirken i stor grad har glemt at de som troende er etterfølgere av Gud, og at det satt på spissen nå blir som om det er Gud som er tjeneren i forholdet med den troende. Denne tendensen settes i sammenheng med den individualistiske kulturen vi lever i nå, hvor hver enkelt er herre i sitt eget liv. Pastor 4 mener, som man kan se i sitatet ovenfor, at å bli en kristen innebærer en radikal kursendring fra den moderne kulturen. Kristendommens prosjekt forstås av han som i fundamental motsetning til det moderne fokuset på eget selv. Pastorene understreker at det er viktig for kirken å løfte frem etterfølgelsesaspektet i kristendommen, selv om dette er vanskelig i vår kultur.

4.2.3 Endringer i pastoral og kirkelig autoritet

«... og når jeg vokste opp så stilte vi på et vis ... altså da tok vi liksom kirken litt for gitt. Altså vi stilte ikke spørsmål ved ... altså vi kunne ha spørsmål, men man stilte ikke spørsmål ved de grunnleggende skal vi si dogmene eller det vi hørte da. Det var liksom sånn det var.» - Pastor 6

«Det er så mange ting jeg ikke kan, og det leker jeg ikke som at jeg kan heller. Sånn at jeg er pastor og jeg kan gjerne høre hva alle har å si og jeg kan forstå mange situasjoner og sjelden gi bastante svar. Det tenker jeg.» - Pastor 5

Tre av pastorene tematiserer endringer i pastoral og kirkelig autoritet over tid. De snakker om at pastoren tidligere hadde en tydeligere autoritet som stammet fra hans rolle som representant for kirken. Rollen er i dag preget mer av mellommenneskelig forståelse og autoritet springer i større grad ut av egen person og i hvilken grad man klarer å overbevise. To av pastorene ser både positive og negative sider ved endringene. De ser positivt på en endring i retning av mer respekt for enkeltindivider innad i kirken, men problematiserer muligheten for en enhetlig kirke uten en klar samlende autoritet. Den tredje deltakeren ser mer udelt positivt på endringen i retning av mindre autoritet, og mener at den tradisjonelle pastorale autoriteten kan være skadelig. Sitat to er fra denne deltakeren. Det er viktig å påpeke at pastorene snakker om et stort mangfold, og at de mener at det enda finnes menigheter der pastoren har en svært tydelig og autorativ rolle blant menighetens medlemmer.

4.2.4 Om underordning til menigheten

«Du kan være liksom mot homofilt samliv helt til din egen sønn står fram som homofil, da er det selyfølgelig et unntak. Og du kan være mot skilsmisse og gjengifte helt til det rammer noen i familien og så begynner man å lage et nytt bilde da. Sånn at jeg tenker at de står ... læresetningene står der, men jeg er jo usikker på hvor sterkt de står egentlig. Og jeg tror det henger sammen med at vi har mistet den der at når et lem lider så lider de andre med. Eh ... fordi det går tapt i individualismen.» - Pastor 1

To av pastorene tematiserer at medlemmer ikke underordner seg menighetens rammer for tro og etikk på samme måte som før, men heller velger selv hva de tror og ikke tror på. De setter

dette i sammenheng med at vi i vår kultur ser på det som unaturlig å underordne seg autoritet. Pastor 1 er hovedsakelig opptatt av at et kirkefellesskap er avhengig av en grad av underordning til fellesskapet. Å ha en felles teologisk og etisk overbevisning blir vanskelig dersom ikke medlemmer godtar den kirkelige autoriteten. Pastor 4 er mer opptatt av at underordning til menigheten og kirkens normer er godt for mennesker, og at det er kirkens rolle å lede medlemmer inn i en kristen livsstil. Pastor 1 mener at underordning i vårt samfunn ses på som nærmest synonymt med å bli undertrykket, og mener at dette er en tendens som menighetene bør jobbe for å endre.

4.2.5 Teoretisk analyse

«Han sa til alle: Om noen vil komme etter meg, da må han fornekte seg selv og hver dag ta sitt kors opp og følge meg.» – Lukas 9:23

«Tør å være deg selv! Tør å lage din helt egen identitet, for du er unik! Ingen er som deg! Du er fantastisk!» – (Bart, 2011) i Aftenposten Si :D

Som allerede nevnt i beskrivelsen av temaet så omhandler alle undertemaene på ulike vis spenningen mellom det moderne selvrealiserende individet og Jesu oppfordring til å «ta opp sitt kors». Selv om de to første temaene på ulikt vis omhandler menneskets forhold til Gud og de to siste omhandler menneskers forhold til kirkelig autoritet så er det naturlig å se på alle disse temaene som et uttrykk for senmodernitetens søken etter individuelt tilpassede livssyn og avsmak for ekstern autoritet.

I samfunn preget av den terapeutiske kultur er autoritet grunnet i enkeltindividets følelser, tanker og ønsker (Madsen, 2017). Det moderne mennesket ser derfor med skepsis på å underkaste seg strukturer som hevder å si noe autorativt om rett liv og tro. Kirken står derfor, gitt at den ønsker å bevare sin strukturerende karakter, i en vanskelig situasjon.

Temaet kan ses i lys av Smith og Dentons (2005) teori om moralsk terapeutisk deisme. Ungdommer i USA har et syn på religion preget av terapeutiske og individualistiske idealer. Temaer som forpliktelse, lydighet, plikt og trofasthet var nærmest fraværende i ungdommenes narrativer om religion (Smith & Denton, 2005, s. 167-168). Ungdommene ser ikke på religion som et autorativt system som man skal underordne seg, men tenker heller at Gud skal respondere på enkeltindividers ønsker og følelser, som er den reelle autoriteten (Smith & Denton, 2005). Religion blir i så henseende et terapeutisk verktøy som kan brukes når det er nødvendig, og er fundamentalt sett sentrert rundt mennesker heller enn Gud. At et slikt antroposentrisk og individualistisk religionssyn står i skarp motsetning til tradisjonell kristendom er åpenbart. Ettersom jeg ikke har gjennomført noen studie av medlemmene i kirkene så er det ikke mulig å si noe sikkert om de deler dette terapeutiske religionssynet, men pastorenes uttalelser peker på en mulig tendens. Det som er sikkert er at pastorene ser en spenning mellom den terapeutiske kultur og tradisjonell religion og at denne spenningen spiller seg ut blant kirkens medlemmer.

Et interessant poeng som kommer frem i samtalen med pastorene er at de generelt stiller seg skeptiske til den subjektive vendingen i troen og ønsker å løfte frem at kristendommen innebærer etterfølgelse. DNK ser ut til å bevege seg i retning av å vektlegge subjektivitet og enkeltindividets søken etter et autentisk forhold til Gud heller enn fellesskap og tjeneste (Madsen, 2012). Man kan ut i fra pastorenes utsagn anta at frikirkene og organisasjonene, eller i hvert fall pastorene, forsøker å holde på den mer tradisjonelle kirkerollen, heller enn å tilpasse seg til økt subjektivitet og individualisme.

Gitt det teoretiske perspektivet er det naturlig å tenke at pastorenes fortellinger om endringer i kirkelig autoritet representerer en tilpasning til storsamfunnets vektlegging av terapeutiske verdier. Det er verdt å nevne i denne sammenheng at det gjennom kirkens historie har foregått en teoretisk og praktisk utvikling med tanke på autoritet som både har blitt påvirket av endringene i storsamfunnet og også påvirket dette samfunnet (Holifield, 1983). Det vil derfor være en forenkling å hevde at kirken presses til å endre seg. Det er heller snakk om et samspill mellom storsamfunnet og prosesser innad i kirken.

Sett i lys av pastorenes utsagn og disse teoretiske perspektivene kan man si at frikirkene står i en utfordrende posisjon. De forsøker å holde på tradisjonelle sider av sin kristne arv, men dette er komplisert ettersom medlemmene, og pastorene selv, i stor grad er preget av den terapeutiske kultur. Det er, gitt dette teoretiske perspektivet, naturlig å tenke at medlemmenes

forhold til etterlevelse og kirkens autoritet er preget av både kirkens autoritet og den terapeutiske etos.

4.3 Balanse mellom normer og forståelse i veiledning

«Jeg tror faktisk de fleste ville oppleve en samtale med en pastor som at de blir møtt ok. Selv om vi ikke var enige med de så ville de ikke bli fordømt. Jeg håper i hvert fall det er sånn det er.» - Pastor 6

Dette temaet tar for seg forskjellige aspekter ved hvordan deltakerne sier de ville gått frem for å veilede mennesker som kommer til dem for råd og veiledning om samliv. Deltakerne understreker generelt et fokus på å forstå enkeltindividers situasjon, men understreker også i større eller mindre grad hvilke normer som gjelder innenfor kirkesamfunnet de er en del av.

Undertemaene i dette temaet er «Forståelse», «Understrekning av normer», «Argumentasjon for normer» og «Balanse mellom kristne normer og forståelse for enkeltindividet». Alle undertemaene fanger opp forskjellige aspekter av pastorenes forsøk på å tilpasse sitt virke til moderne mennesker.

4.3.1 Forståelse

«Altså det første jeg ville gjort var jo å fått ... altså eventuelt utdypende spørsmål knyttet til deres historie. Altså bakgrunn, konteksten som de kom til meg i da.» - Pastor 3

«Fordi at jeg tenker jo at i utgangspunktet så er det kanskje noe som ligger under her ...» - Pastor 1

Fem av deltakerne understreker at en prioritet i veiledning av mennesker som kommer til dem er å forsøke å forstå dem og deres situasjon og at dette er viktig for å kunne gi noen form for veiledning. De snakker om betydningen av å forstå kontekst og at det kan være underliggende årsaker til problemene mennesker kommer til dem med. Flere snakker om at en bedre forståelse er nødvendig for å hjelpe eller gi råd. Generelt fremstår det som at pastorene er sensitive til enkeltpersoners situasjon og respektfulle overfor enkeltindividers opplevelse og overbevisninger.

4.3.2 Understrekning av normer

«Men jeg ville tenke at ... jeg ville råde dem til å gifte seg da. Det ville jeg gjort ut i fra den den forståelsen ... det er den forståelsen liksom kirken har da. At samliv mellom to mennesker skjer innenfor rammene til ekteskapet.» - Pastor 6

«... hvis de spør direkte hva sier bibelen om vårt forhold så kan det hende at jeg ville ha sagt noen ting om at ekteskapet er en ramme som er flott og som er veldig bibelsk. Det en ønsker da. Men så er det jo livet da, det kommer jo og tar oss. Det står mye rart i bibelen som vi bryter. Så jeg ... med god grunn da ofte.» - Pastor 5

Alle deltakerne sier at de ville ha tatt opp hvilke normer som gjelder i kirkesamfunnet, men det er stor heterogenitet med tanke på hvor sterkt de vektlegger dette. Graden av fokus på normer spenner fra at normene er utgangspunktet for veiledningen til at normene kun tas opp dersom pastorene eksplisitt blir bedt om bibelsk veiledning. Sitatene ovenfor er ment å illustrere dette. Pastor 5, som er sitert ovenfor, er usikker på hvorfor noen skulle trenge bibelsk veiledning av en pastor og ser seg selv mer som en samtalepartner. En av pastorene er veldig klar på at utgangspunktet for veiledningen er kirkens normer. To er skeptiske til å skulle anbefale noen en normativ løsning.

4.3.3 Argumentasjon for normer

«... og jeg tror at samliv er godt når det er trygt og når vi lager rammer for det som er forutsigbare og som hjelper oss å hvile i tillitt til hverandre og som uttrykker noe også overfor andre enn bare meg og deg da eller de to det gjelder.» - Pastor 4

Alle deltakerne argumenterer i løpet av intervjuene for hvorfor de anbefaler som de gjør. Et interessant funn er at kun en av deltakerne eksplisitt argumenterer for samlivsnormene med at de er bibelske, kristne, kirkelige eller liknende. Flertallet av deltakerne vektlegger heller at normene utgjør en ramme for en god og trygg måte å leve på, kort sagt at normene er bra for folk. Temaer her er trygghet, forutsigbarhet og offentlighet. Pastorene mener at de kristne normene utgjør en ramme for et godt liv.

4.3.4 Balanse mellom kristne normer og forståelse for enkeltindividet

«... sant og det er jo å få dette til å gå sammen, at de opplever at de blir møtt med respekt, men samtidig at man holder fram det man mener er riktig da ...» - Pastor 1

«Så kan jeg tenke og mene noe om hva jeg tror er det beste, men jeg synes det er vanskelig å skulle gjøre det og samtidig ta konfidentene på alvor da.» - Pastor 3

Deltakerne befinner seg i et spenn mellom kirkelig tradisjon på den ene siden og enkeltindivider på den andre. De forsøker alle å ta enkeltindivider på alvor, men de varierer i hvor stor grad de vil vektlegge normer. Det øverste sitatet er representativt for de fleste

informantene. De forsøker å finne en måte å møte enkeltindivider på som er respektfull for menneskers unike situasjon, men som samtidig lar dem fremme kristne normer for rett liv. To av deltakerne synes derimot at det er vanskelig å skulle kombinere disse, og vektlegger forståelse over normer. De er generelt skeptiske til å gi klare råd om samlivsform, og argumenterer for at disse spørsmålene er for komplekse til å kunne gi klare råd.

4.3.5 Teoretisk analyse

Flertallet av pastorene forsøker å finne en balansegang mellom å møte mennesker med en forstående og fleksibel holdning og å løfte frem de kirkelige normene for samliv. Man kan forstå behovet for en balanseøvelse som et uttrykk for møtet mellom det Heelas og Woodhead (2005) kaller livet-som-aspektet ved tradisjonell religion og den moderne individualistiske kulturen. Kjennetegnene ved livet-som-religion ligger i fokuset på plikter, roller og underordning til eksternt autoritet. Den moderne kulturen med sine terapeutiske verdier vektlegger selvrealisering og autonomi (Madsen, 2017). I dette møtet ligger det en spenning. Er det enkeltindividet eller de religiøse strukturene som har den endelige autoriteten for hvordan mennesker kan og skal leve sine liv?

Pastorenes fokus på forståelse og fleksibilitet i møte med mennesker kan ses på som en tilpasning til den terapeutiske kultur. Menneskene de møter er vant til å bli tatt på alvor på sine egne premisser, og lever i en kultur som forteller dem at de er den endelige autoriteten for hva som er riktig for dem (Madsen, 2017). I dette møtet er pastorene forsiktige med hvordan de løfter frem kirkens normer, som kan oppleves som begrensende. Det er viktig å påpeke at dette ikke utelukkende er en endring som er påtvunget kirken utenifra, men som er et resultat av et samspill over lang tid mellom storsamfunnet og forskjellige krefter innad i kirken (Holifield, 1983).

På den andre siden er det viktig å påpeke at alle pastorene i større eller mindre grad faktisk løfter frem kirkens normer eller i hvert fall er villige til å løfte disse frem dersom de blir bedt om det. Det er altså ikke snakk om en akseptering av at kirkens normer ikke er relevante eller viktige for den enkelte kristne. En av pastorene sier eksplisitt at det er snakk om en endring i form, men ikke i innhold. Den pastorale veiledningen skiller seg her klart fra både

psykologisk behandling og forskjellige former for subjektiv spiritualitet. Heller enn en fullstendig tilpasning til den terapeutiske kultur ser det ut til at pastorene forsøker å ta til seg den individualistiske formen, men til en viss grad holde på den kirkelige autoriteten. Dette speiler i så måte studiene av frikirkepastorer på Sørlandet (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 169; Skjegstad, 2005, s. 180-182)

At pastorene hovedsakelig argumenterer for normene med at de er positive for folk er også mulig å se i lys av den terapeutiske kultur. Det moderne menneske er kanskje ikke opptatt av underordning til autoritet, men er absolutt opptatt av egen velvære (Madsen, 2017). At argumentasjonen baserer seg på menneskelige hensyn heller enn hensynet til Gud kan ses på som en tilpasning til den terapeutiske kulturen ute i samfunnet, men kan også potensielt ses på som et uttrykk for sekularisering innad i kirken. Clara Nystrand (2017, s.70-72) mener i sin undersøkelse av prekener i den svenske folkekirken å se en klar endring i retning av større fokus på mennesker og mellommenneskelige relasjoner og tolker dette som et uttrykk for sekularisering innad i kirken . Det er mulig at pastorenes fokus på den enkeltes velvære er uttrykk for det samme. Uavhengig av hvorvidt man ser på velværearargumentasjon som uttrykk for tilpasning til en ekstern storkultur eller for sekularisering og individualisering innad i kirken er den terapeutiske innflytelsen tydelig. Det er også et relevant poeng at mine informanter her skiller seg fra pastorene som ble intervjuet på Sørlandet (Breisten & Leer-Salvesen, 2005). Frikirkepastorene på Sørlandet argumenterte for etiske normer med grunnlag i bibel og kirke, i motsetning til pastorene i min undersøkelse som fokuserer på normenes positive påvirkning på menneskene de veileder. Det er et relevant poeng at den tidligere studien fant sted i 2005. Det er derfor mulig at diskrepansen mellom pastorene på Sørlandet og mine deltakere er et resultat av geografisk forskjell, tidsforskjell eller begge deler.

Samlet sett ser det ut til at pastorenes veiledning bærer preg av tilpasning til den terapeutiske kultur i form. Tilpasningen i innhold er mer tvetydig. Flertallet opprettholder de kirkelige normene, noe som peker på bevaring av kirkens strukturerende funksjon, men argumenterer i stor grad på en måte som er kjennetegnet av terapeutisk fokus. To av pastorene vektlegger forståelse over normer og tradisjon, noe som er i tråd med et terapeutisk etos også i innhold. Den pastorale veiledningen ser for flertallet ut til å være preget av en balanse mellom tilpasning til den terapeutiske kultur og kirkens tradisjonelle autoritet.

4.4 Åpen vei til rett tro

«... i den gamle tradisjonen så var rekkefølgen erkjenne, bekjenne, bli kristen. Det var altså ... da måtte du også oppføre deg sånn. Og det var believe, behave, belong. Tro, oppfør deg og bli med i et fellesskap. Nå tenker vi mye mer, i den tid vi lever i nå med den kulturen vi har nå, så heter det belong, believe, behave.» - Pastor 2

På spørsmål om hvordan pastorene ville ha håndtert en situasjon der en person kommer til dem med spørsmål om de kan kalle seg kristen gir pastorene ganske samstemte svar.

Tendensen er å understreke at det kristne fellesskapet er åpent for disse personene, uavhengig av hva de måtte tenke og mene om forskjellige aspekter av kirkens bekjennelse. Pastorene er allikevel også samstemte ved at de snakker om at de på forskjellige måter tenker at personen er på en reise i retning av en form for rett tro. Det er altså snakk om en åpenhet for fellesskap og for å kunne kalle seg kristen, ledsaget av et ønske om at medlemmer skal bevege seg i retning av kirkens bekjennelseslære. Jeg har derfor valgt å kalle dette temaet for «Åpen vei til rett tro».

Temaet har to undertemaer. «Du er velkommen i fellesskapet» omhandler pastorenes tanker om åpenhet for deltakelse og tilhørighet. «Gradvis vei til rett tro» omhandler deres tanker om hvilken vei de håper at individer skal bevege seg med tanke på tro, og hvordan de ville ha understøttet denne bevegelsen.

4.4.1 Du er velkommen i fellesskapet

«Men jeg ville jo ikke ... jeg ville jo ha sagt at selvfølgelig, hvis du tenker at du vil være en kristen, du er en troende, du tilhører kirken, selvfølgelig. Velkommen. Topp. Supert. Vær her.» - Pastor 5

«Så jeg har stort rom for hva jeg tror det vil si å være kristen, og vil ikke redusere det til intellektuell tro.» - Pastor 3

Fire av pastorene fokuserer i stor grad på at det kristne fellesskapet er åpent for alle. De snakker om at tvil er en naturlig del av en trosreise, og oppfordrer til deltakelse uavhengig av tro. To av deltakerne fokuserer mer på kompleksiteten i hva det vil si å være kristen. En mener at dette er opp til Gud å avgjøre og ønsker ikke å gjøre seg til dommer over hvem som er innenfor eller utenfor. En mener at kirkens generelle fokus på trosbekjennelse er historieløst og reduksjonistisk og at man heller burde operere med en mer helhetlig forståelse av hva det vil si å være en kristen.

Generelt kan man si at pastorene viser stor grad av fleksibilitet i møte med en person som er usikker på om han kan tilslutte seg trosbekjennelsen. Ingen av pastorene ønsker å stille krav til rett tro for å få være en del av forsamlingen, men en pastor kan kanskje sies å mene at personen må slutte seg til viktige deler av trosbekjennelsen for å kunne kalle seg kristen.

4.4.2 Myk veiledning mot rett tro

"... men samtidig må jeg utfordre på de tingene som ... på de spørsmålene som han har og som jo kan være vanskelig da å noen ganger forene da med kirkens klassiske ... ja, noe sånt."
– Pastor 6

"Og det blir, mener jeg, det blir litt sånn da ... når Jesus sier jeg er veien, sannheten og livet. Ingen kommer til faderen utenom meg. Så smeller det jo i veldig mange av disse moderne bjellene." – Pastor 2

Alle pastorene snakker om muligheten for en bevegelse i retning rett tro når en person som er tilknyttet kirken tviler. Fem av pastorene sier at de ville ha utfordret, snakket med eller

likende om problemene vedkommende har med troen, og har et håp om en bevegelse i retning av en tro som er i overenstemmelse med sentrale deler av trosbekjennelsen. Tre av pastorene mener at det å delta i menigheten vil være med på å fremme en rett tro. Som man kan se i sitatet så snakker en av pastorene om hvordan et syn på at det finnes en sannhet i seg selv er problematisk i den moderne kulturen. Han mener at dette er en fundamental vanskelighet for kirken da påstanden om at det finnes en absolutt sannhet er grunnleggende for kristen tro. Pastorene er generelt åpne for mangfold i menneskers trosutvikling, men opprettholder en ide om at det finnes en standard for rett tro og at deltakelse i fellesskapet kan underbygge utviklingen av en tro som er i overenstemmelse med denne standarden.

4.4.3 Teoretisk analyse

Smith og Denton (2005) beskriver i sitt studie av amerikansk ungdom at de forfektet et relativistisk sannhetssyn hva gjelder religion. Basert på mitt materiale er det tydelig at pastorene ikke aksepterer et slikt syn, men holder på idealet om en absolutt sannhet. De står derfor både i kontrast til subjektiv spiritualitet, med sitt fokus på at mennesker må velge sin tro basert på egne preferanser, og til det terapeutiske maksimert om at individet er kilden til autoritet om hva som er riktig for sitt liv (Heelas & Woodhead, 2005; Madsen, 2017). Man kan allikevel tenke at pastorenes åpenhet kan ses i lys av en kultur som forventer at enkeltindivider velger sin tro basert på hva som føles autentisk. Et forsøk på å presse individer til å akseptere en ekstern kilde til rett tro ville ikke ha fungert spesielt godt. Dette kan ses i sammenheng med den allerede nevnte spenningen mellom livet-som-religioner og en individualisert kultur (Heelas & Woodhead, 2005). Å ønske mennesker velkomne inn i fellesskapet uten forbehold og håpe på at de tilpasser seg etter hvert er kanskje en mer hensiktsmessig tilnærming når man ikke kan forvente at potensielle medlemmer deler trossamfunnets grunnverdier. Pastorene holder altså på en absolutt sannhet, men har tilpasset seg kulturen med tanke på hvordan individer overbevises om den. Slik sett speiler mine resultater funn fra tidligere undersøkelser, der pastorer tilpasser seg i form mer enn innhold (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 167; Skjegstad, 2005, s. 180-182). Et relevant videre spørsmål er hvorvidt denne endringen i form muliggjør en de facto endring av medlemmers tro, ved at vaghet muliggjør en pluralisme av forskjellige trosformer. Å redusere kriteriene for

medlemskap og deltakelse vil slik sett kunne lede til en mindre homogen sammensetning av religiøse overbevisninger heller enn at nye medlemmer tilpasser seg samfunnet. Dette vil kunne åpne for moralsk terapeutisk deisme sin inngang i trossamfunnene (Smith & Denton, 2005, s. 163-170).

5 Diskusjon

Sett under ett ser det ut som om mitt materiale peker på en klar endring i trossamfunnene som samsvarer med det vi vil forvente på bakgrunn av teori om den terapeutiske kultur. Det er allikevel viktig å påpeke noen mulige svakheter ved studien.

Noen av svakhetene ved studien følger av mine metodevalg. Det semistrukturerte intervjuet har klare styrker, men også klare svakheter. Intervjuformen var passende til en situasjon der jeg i liten grad visste hvilke temaer som kom til å bli viktige i intervjuene. En mer strukturert ramme ville ha hatt klare fordeler. Det er flere emner som ikke tematiseres av flere av pastorene. Et mer strukturert intervju ville kunne sikre at alle var innom de forskjellige temaene, og dermed også potensielt ha fanget opp et større mangfold av perspektiver på de forskjellige temaene. Slik som materialet mitt ser ut vet jeg for eksempel ikke om deltakerne som ikke uttalte seg om forholdet mellom Gud og mennesker delte perspektivene til de som snakket om dette. En alternativ fremgangsmåte kunne være et strukturert intervju eller en spørreundersøkelse blant et større antall deltakere. Gitt hvor lite jeg visste på forhånd om viktige faktorer i trossamfunnene tror jeg allikevel at den utforskende formen til et semistrukturert intervju var hensiktsmessig. Dersom jeg hadde gjennomført et strukturert intervju eller en spørreundersøkelse kunne mange perspektiver ha gått tapt.

Et spørsmål, som allerede er kort nevnt i metodedelen, er hvorvidt pastorene er informanter som kan gi representativ informasjon om såpass heterogene grupper som trossamfunn. Pastorene sitter i en autoritetsposisjon i menighetene, og ser eventuelle endringer fra denne posisjonen. Det er for eksempel mulig at jeg ville ha fått andre svar dersom jeg hadde intervjuet kirkemedlemmer eller medlemmer i styrene i de forskjellige menighetene. Kanskje ungdomsarbeidere i enkelte av menighetene opplever en økt entusiasme og dedikasjon blant ungdommene de er ledere for som ennå ikke er oppfattet av pastorene? Kanskje bibel- og husgrupper, utenfor pastorenes direkte kontakt og innflytelse, opplever noe tilsvarende? Dette er selvfølgelig mulig, men flertallet av pastorene jeg intervjuet var tilknyttet forholdsvis små menigheter og jeg vil derfor anta at de hadde ganske god oversikt over hva som foregår i sine forsamlinger. Det er allikevel verdt å ha i tankene at analysen baserer seg på et spesifikt perspektiv på trossamfunnene.

Gitt at vi skal anse pastorene som gode informanter er det fremdeles en rekke faktorer som kan ha påvirket dem og jeg vil spesifikt trekke frem to. Den første faktoren er at pastorene i forbindelse med rekruttering fikk tilsendt min prosjektbeskrivelse. Denne inneholder en kort beskrivelse av den terapeutiske kultur og relevante forskningsspørsmål. Det er mulig at pastorene har blitt påvirket av denne og identifisert endringer i kirkesamfunnene som er i overenstemmelse med det teoretiske rammeverket. Det er derfor en risiko for at pastorenes uttalelser i hvert fall delvis er et resultat av intervjurammen. Jeg vil allikevel hevde at dette ikke virker sannsynlig. For det første brukte pastorene i hovedsak ikke det teoretiske begrepsapparatet fra prosjektbeskrivelsen, men heller eget vokabular. For det andre gav de eksempler på trendene de påpekte. For det tredje beskrev også pastorene trender som ikke er i overenstemmelse med det teoretiske rammeverket. For det fjerde gav pastorene inntrykk av å ha lagt merke til, og tenkt over, endringene de beskriver tidligere. Gitt at jeg forholdt meg tilbaketil i intervjuene og lot pastorene snakke på egne premisser anser jeg det som sannsynlig at materialet er uttrykk for pastorenes genuine observasjoner og tanker. Den andre faktoren er at temaer som sekularisering og individualisering er del av en diskurs som ikke bare foregår innenfor akademia, men også omtales i media. De siste årene har det vært en rekke saker i media om mindre gudstjenestedeltakelse, at flere mennesker definerer seg som ikke-troende og om økt individualisme i samfunnet (NTB, 2014, 2018) Det er tenkelig at pastorene er påvirket av denne diskursen og antar, heller enn observerer, endringer i sine trossamfunn som er i tråd med denne. Kanskje pastorene attribuerer endringer til individualisme og forbrukerkultur som egentlig kan forklares av andre faktorer? Kanskje pastorene ser tilbake på en «gullalder» som ikke egentlig har eksistert og dermed forestiller seg større endringer enn de som faktisk har funnet sted? Diskursen rundt individualisme og sekularisering er såpass abstrakt at det er mulig å tolke svært mange forskjellige endringer eller tendenser inn i den. Jeg vil allikevel hende at dette ikke virker som en sannsynlig forklaring. Pastorene var på flere områder ganske samstemte om at det har skjedd en markant endring. Det virker mer sannsynlig at årsaken til samstemmigheten mellom diskursen i media og intervjuene med pastorene er at mediene fanger opp reelle endringer i menighetene og storsamfunnet.

En åpenbar svakhet ved min studie er at jeg kun har intervjuet pastorer i Oslo og omegn. Det er fullt mulig at dette har ledet til svar som i større grad er i overenstemmelse med teorigrunnet enn dersom jeg hadde intervjuet i mer landlige strøk. Man kan tenke seg at enkelte pastorer virker i små samfunn der presset fra en sekulær og individualisert kultur er

mindre og at disse trossamfunnene derfor vil være mer tradisjonelle. Pastorene i min undersøkelse uttalte også selv at det finnes menigheter der pastorene har en mye mer autoritær rolle enn det de selv beskriver å ha. Det er derfor god grunn til å være skeptisk til å skulle generalisere fra denne undersøkelsen til konservative kristne trossamfunn over hele Norge, men det er kanskje mer hensiktsmessig å generalisere til urbane strøk.

Det er også mulig at mine funn ikke er representative for frikirker i studiets område. Seks informanter er ikke nok til å si noe om hvor utbredte disse tendensene er. På den andre siden er det påfallende at flere av temaene ble tatt opp av nærmest alle informantene uavhengig av hverandre. Pastorene representerer også tre forskjellige kirkesamfunn. Det er ikke mulig å si noe med absolutt sikkerhet ut ifra materialet, men jeg vil hevde at det er god grunn til å tro at det peker på trender som utspiller seg i frikirkene og organisasjonene som samsvarer med trender vi vet utspiller seg i andre trossamfunn.

Med forbehold om problemene nevnt ovenfor lar resultatene av studien seg analysere innenfor rammene av teori om den terapeutiske kultur (Madsen, 2017), den subjektive vendingens betydning for religion (Heelas & Woodhead, 2005) og økt individualisme og terapeutisk fokus innad i kirkesamfunn (Smith & Denton, 2005), men bildet er på ingen måte entydig. Det er også tydelig at undersøkelsen på enkelte områder speiler den lille forskningen som allerede finnes om norske frikirkesamfunn, men på andre områder gir motstridende resultater.

Teori om den terapeutiske kultur predikerer en uoverensstemmelse mellom tradisjonelle kirkelige og moderne verdier som vil sette de tradisjonelle verdiene under press (Madsen, 2017). DNK ser i stor grad ut til å være villig til å endre seg i møte med den moderne kulturen, riktignok ikke uten motstand innad i kirken (Madsen, 2012). Denne endringen kan ses på som en økt subjektivering, og også sekularisering, innad i kirken (Nystrand, 2017, s. 70-72). Spørsmålet er om de frikirkelige samfunnene og organisasjonene har endret seg på samme måte, eller i større grad har motsatt seg den terapeutiske vendingen.

Tidligere studier av prester og pastorers veiledning viser at en medfølende og forstående holdning praktiseres (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 168; Leer-Salvesen, 2005, s. 186-187). Min studie tyder på at det samme gjelder for pastorer i Oslo og omegn. Den klassiske autoritative veiledningen, eller myndige veiledningen som en av mine deltakere kalte den, har falt bort til fordel for en mykere tilnærming. Pastorene fokuserer på å møte enkeltmennesker i deres unike situasjon, og to av dem mener at dette kommer foran de tradisjonelle normene. Et

funn som skiller seg fra tidligere studier er at pastorene i argumentasjon for normer fokuserer på disse normenes positive virkning på menneskers liv heller enn på en ekstern autoritet og betydningen av å underkaste seg denne. Pastorene på Sørlandet begrunner i kontrast sin veiledning med bibel og kirkelig autoritet (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 154-155). Mine deltakers fokus på normenes positive virkning er naturlig å se i lys av fokuset på individuell velvære som et kjennetegn ved den terapeutiske kultur. Å føle seg bra, og å unngå både fysisk og psykisk smerte, kan ses på som en drivende faktor for mennesker preget av den terapeutiske etos (Madsen, 2017). Å argumentere for at normene vil fasilitere enkeltindividers forsøk på å leve gode liv vil antagelig være mer overbevisende for moderne mennesker enn å henvise til en ekstern kilde til autoritet. Min undersøkelse inkluderer også pastorer som ikke vektlegger tradisjonelle normer i veiledning, noe som ikke var tilfelle i Breisten og Leer-Salvesens (2005) studie. Fokuset for disse pastorene er heller på forståelse og tilpasning til enkeltindividets situasjon. Breisten og Leer-Salvesens (2005) studie ble gjennomført på Sørlandet i 2005 og forskjellen kan derfor tolkes som funksjon av geografisk område, tidsforskjell eller begge deler. Det kan være relevant her at det ikke ser ut til å være forskjell på hvordan prester i DNK på henholdsvis Østlandet og Sørlandet praktiserer veiledning (Leer-Salvesen, 2005, s. 188). Dersom dette er overførbart til frikirkene, og dette er på ingen måte sikkert gitt at studien var liten og tok for seg prester heller enn pastorer, kan det være mest naturlig å tolke forskjellen mellom min og tidligere studier som uttrykk for en endring over tid. Dette vil i så fall samsvare med en kontinuerlig påvirkning av den terapeutiske kultur over tid, og dermed en gradvis endring i pastorenes holdninger og praksis. Dersom dette stemmer har den terapeutiske kulturs innflytelse økt siden 2005.

Pastorenes teologiske og etiske syn kan i stor grad beskrives som i tråd med det tradisjonelle idealet om kirken og troen som meningsbærende element i samfunnet, og kan dermed adekvat beskrives som i tråd med Geertz (2017) innflytelsesrike teori om hva en religion er. De kan også beskrives som ledere av livet-som-trossamfunn (Heelas & Woodhead, 2005).

Frikirkepastorene har ifølge både mine og tidligere studier i større grad enn prester i DNK et ønske om, og vilje til, å understreke tradisjonelle kristne etiske normer (Breisten & Leer-Salvesen, 2005; Leer-Salvesen, 2005). Det er mulig å tolke dette som et uttrykk for at pastorene er ledere for mer konservative forsamlinger der medlemmene ønsker å holde på tradisjonelle verdier (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 168). Frikirkene og organisasjonene er i mindre grad enn DNK gjenstand for debatt i storsamfunnet og eventuelle endringer foregår derfor kanskje i større grad innenfra. Dersom sammensetningen av menighetene er

mer konservativ og tradisjonell er dette en faktor som vil bremse endring i moderne retning. På den andre siden identifiserer deltakerne mine trender innad i sine kirkesamfunn som peker på en klar innflytelse fra den terapeutiske kultur. Mindre engasjement og økt forbrukerkultur innad i menigheten er blant de mest tydelige trendene i materialet og diskuteres av fem av seks deltakere. Samlet maler pastorene et bilde av forsamlinger som i mindre grad bidrar i menigheten og i større grad kun møter opp dersom de opplever at det gagnar dem på et eller annet vis. Det er viktig å påpeke at pastorene ikke hevder at dette er representativt for alle i menighetene, men kun representerer trender de mener å observere. Jeg har ingen direkte data om medlemmenes personlige verdier, og kan derfor ikke si noe sikkert om hvorfor de har endret atferd på den måten pastorene beskriver, men disse trendene er fullstendig i tråd med hva man ville forvente i en medlemsmasse der kilden til religiøs og spirituell autoritet flyttes fra en ekstern kilde, kirkesamfunnet eller Gud, til individet selv (Heelas & Woodhead, 2005, s. 78-79). Pastorenes beskrivelse passer altså godt overens med Heelas og Woodheads (2005) teori. Moderne individualister søker de erfaringene som oppfyller egne krav, heller enn de som samsvarer med noen form for ekstern norm. Det ville egentlig ha vært utrolig dersom medlemmene ikke i stor grad var påvirket av den terapeutiske kultur da de lever i et samfunn der media og reklame er fullstendig dominert av den (Cushman, 1995, s. 245-248; Madsen, 2017). Medlemmene lever hovedsakelig sine liv i storsamfunnet og er derfor påvirket av de samme kulturelle strømningene som mennesker som ikke tilhører kirken. De er stort sett eksponert for sekulær og individualistisk reklame, ser på de samme tv-programmene og jobber på de samme arbeidsplassene som ikke-kristne. Kirkens direkte påvirkning, selv for medlemmer som deltar på gudstjenester ukentlig, er kvantitativt sett forsvinnende liten i dette større bildet.

Pastorene peker også på en endring i retning mindre kirkelig autoritet, mindre vilje til underordning og en forskyving i retning av at Gud ender opp med å være til for menneskers skyld heller enn omvendt. Dette samsvarer med trenden blant amerikanske ungdommer og er i tråd med teori om inntoget av en terapeutisk og individualistisk trend i etablerte trossamfunn (Smith & Denton, 2005, s. 166). Pastorene mener at en slik terapeutisk vending er undergravende for kirkens fundament og evne til å danne stabile fellesskap, og ønsker å løfte frem aspekter av kristendommen som ikke samsvarer med en slik endring, som fokus på fellesskap og kristendommens tradisjonelle rolle som ramme for liv og samfunn. Det er tydelig at presset fra en endret kultur preger trossamfunnene, men pastorene ønsker i stor grad å holde på tradisjonelle verdier. Gitt at mennesker generelt søker seg til religiøse og spirituelle

strømninger som bekrefter deres eksisterende sett av verdier er dette en vanskelig oppgave (Heelas & Woodhead, 2005, s. 78-79).

Mine deltakere peker på en reduksjon i oppslutning om gudstjenester i menighetene, men parallelt med at medlemstall i DNK har falt markant de siste årene (Dokka, 2018, s. 58) har disse holdt seg relativt stabile i de frikirkelige menighetene og organisasjonene (SSB, 2018). Gitt antagelsen om at moderne mennesker ikke vil finne seg til rette i livet-som-religioner er det uventet at forholdsvis konservative trossamfunn beholder sin medlemsmasse. Et mulig forventet unntak kunne være at de karismatiske menighetene, på grunn av sitt fokus på subjektiv opplevelse, ville oppleve stabilitet eller til og med vekst (Heelas & Woodhead, 2005, s. 145-146). I Norge ser vi i motsetning til denne forventningen en stabilitet både i de karismatiske menighetene og i andre kirkesamfunn som de lutherske frikirkene og organisasjonene. Man kunne kanskje forvente at dette handler om at en flukt av konservative kristne fra DNK til de lutherske frikirkene kompenseres for medlemstap, men dette ser ikke ut til å være tilfellet (Sødal, 2018, s. 84). Dersom vi ser dette opp mot pastorenes uttalelser virker det som om vi har å gjøre med en stabil medlemsmasse som er mindre engasjert og forpliktet til oppmøte. Dette kan også ses i lys av teori om samfunnets subjektive vending, som i tillegg til redusert oppslutning om menigheter generelt også predikerer synkende engasjement og spesielt mindre villighet til å fylle roller i livet-som-trossamfunn (Heelas & Woodhead, 2005, s. 111-112). Hvorfor ikke medlemmene i frikirkene og organisasjonene melder seg ut dersom de ikke i like stor grad slutter opp om menighetene er et komplisert spørsmål som jeg ikke kan gi noe klart svar på. En mulig forklaring er at kirken i praksis godtar denne endringen ved å akseptere et større mangfold av grad av engasjement og oppslutning om tradisjonelle verdier. Som vi så i analysen tok noen av pastorene opp hvor problematisk det kan være å kreve mer engasjement av sine medlemmer. Å mane til større investering i kirkesamfunnene kan støte vekk potensielle medlemmer. Dette kan i seg selv ses på som en faktor som presser menighetene i retning av å tilpasse seg et individualistisk og forbrukerorientert verdisyn. Medlemmer blir dermed ikke tvunget til å ta stilling til hvorvidt trossamfunnene representerer verdier og overbevisninger de selv deler, og opplever heller ikke at deres manglende engasjement er normbrytende. Når kirkene ikke tar opp kampen med forbrukermentaliteten og individualismen så lar de den i praksis blomstre.

Det ovenstående forsøket på en forklaring bringer oss videre. Med tanke på spørsmålene om hvem som er en kristen og hvem som kan tilhøre fellesskapet har pastorene i min studie en

åpen holdning. De ønsker generelt ikke å definere hvem som er utenfor og innenfor, og stiller ikke krav til overbevisning om kirkelige bekjennelser. På den andre siden har de ikke omfavnet et relativistisk sannhetssyn der det som er viktig er hva som er sant for den enkelte. De ønsker i forskjellig grad å støtte individets vei mot en rett tro, noe som kan tolkes i retning av at pastorene er representanter for en klar livet-som-religion (Heelas & Woodhead, 2005). Det er naturlig for meg å se dette i lys av at pastorer på Sørlandet slutter opp om tradisjonelle forestillinger om helvete, men tilpasser seg ved å ikke preke om dette (Skjegstad, 2005, s. 180-182). Det ser ut til at det har foregått en endring i form mer enn i innhold, noe som også var tydelig i det tidligere studiet av pastorers veiledningspraksis (Breisten & Leer-Salvesen, 2005, s. 169). Pastorene ser altså ut til å på noen måter endre seg i tråd med hva man skulle forvente ut ifra teori om den terapeutiske kultur, men forsøker å beholde store deler av tradisjonen. De forsøker å tilpasse seg samfunnsendringer uten å forandre «kjernen» i budskapet. Spørsmålet er om en slik endring i form, men ikke innhold, er mulig. Det ville være interessant å undersøke i hvilken grad denne endringen i form påvirker medlemmers religiøse overbevisninger. Amerikanske ungdommers ortodoks sett avvikende religiøse tro forklares av Smith og Denton (2005, s. 262) i hvert fall delvis som et resultat av manglende trosopplæring. Manglende klarhet på doktriner og normer åpner for mer mangfold innad i trossamfunnene. Det er derfor mulig at pastorenes endrede form, det vil si mindre klarhet på «problematiske» aspekter ved troen som doktriner om helvete og samlivsetikk, på samme måte i frikirkene og organisasjonene vil muliggjøre større grad av trosmessig og verdimesig pluralisme. Når kirkene ikke klart beskriver hva som er ortodoks tro og etikk åpner det for at enkeltmedlemmer kan introdusere egne ikke-ortodokse overbevisninger inn i sin tro. Jeg kan ikke si noe sikkert om hvorvidt dette er en endring som er underveis i kirkesamfunnene, men en fremtidig studie av kirkedeltakere, heller enn pastorer og andre ledere i samfunnene, kunne ha vært interessant for å belyse denne tematikken.

Pastorene, og trossamfunnene, står tydelig i en vanskelig posisjon. På den ene siden ønsker de å holde på en tradisjonell bekjennelse og et tradisjonelt normgrunnlag. På den andre siden er de nødt til å tilpasse seg samfunnsendringer som også gjør seg gjeldende blant kirkemedlemmer. Å ikke tilpasse seg er ikke et alternativ hvis kirkene ønsker å forbli relevante for sine medlemmer og samfunnet som helhet. En av pastorene sier eksplisitt at dersom kirken ikke har et budskap som kan fungere i enhver tidsepoke så har de ingenting. Denne spenningen mellom tro og relevans gjør seg gjeldende på flere måter. Hvordan skal man tilpasse seg individualister med en forbrukermentalitet og fortsatt drive

frivillighetsbaserte menigheter? Hvordan kan man holde på ortodoks lære i en tid der mennesker er vant til å være sin egen autoritet for hva som er sant og godt? Forsøk på å tilpasse seg i form heller enn innhold kan også, som jeg har beskrevet ovenfor, potensielt være vanskelig å gjennomføre. Forsøk på å formane til økt engasjement risikerer å støte vekk medlemmer. Å la være å ta opp problemstillingen tilrettelegger for økt individualisering og forbrukermentalitet. Pastorene jeg intervjuet var svært klar over spenningen og strever på ulikt vis med å finne løsninger som tar hensyn til både det tradisjonelle og det moderne.

Mine funn passer inn i og komplementerer tidligere empiri og teori. Fokuset på autonomi, individualitet, velvære og det autentiske som beskrives av teoretikere som Madsen (2017) reflekteres i intervjuene med pastorene. Pastorenes beskrivelser av økt forbrukerorientering og mindre engasjement blant sine medlemmer er i overensstemmelse med hva vi ville forvente i en kultur preget av en subjektiv vending slik den er beskrevet av Heelas og Woodhead (2005). Det er tydelig at frikirkene og organisasjonene forholder seg til en terapeutisk kulturell strømning. Forsøk på å tilpasse seg denne, som mykere veiledning, tilpasning til mer forbrukerorienterte medlemmer og en mer åpen holdning til hvem som hører til i fellesskapet, er tydelige. Samtidig er det også klart at kirkene forsøker å holde på en tradisjonell rolle slik den er beskrevet av Geertz (2017) og Heelas og Woodhead (2005) ved å holde på tanken om en korrekt tro og etikk. Studien har tatt for seg pastorer og presters holdninger og opplevelser rundt den terapeutiske kultur og bidrar derfor med et perspektiv som i stor grad mangler i litteraturen. Dette perspektivet har tydeliggjort at spenningen mellom tradisjonell kristendom og det moderne samfunnet er noe pastorene opplever i sitt virke og som de på forskjellig vis forsøker å håndtere.

6 Konklusjon

Generelt kan man si at frikirkene og organisasjonene er i endring slik man ville forvente ut fra teori om den terapeutiske kultur og Heelas og Woodheads (2005) teori om en subjektiv vending. De mest tydelige endringene er i pastorenes form og i kirkemedlemmers deltakelse og engasjement. Pastorene beskriver en endring i pastorrollen i retning av en mer terapeutisk og individuelt tilpasset stil i møte med mennesker som er påvirket av de terapeutiske verdiene. De argumenterer for de kirkelige normene med utgangspunkt i enkeltmenneskers evne til å leve et godt liv heller enn å lene seg på kirkelig autoritet, noe som er fullstendig i tråd med en terapeutisk etos. Analysen peker også på en tendens i retning av en mer individualistisk tilnærming til kirkefelleskapene fra medlemmers side. I materialet mitt beskrives det mindre engasjement og deltakelse og større grad av forbrukermentalitet, helt i tråd med det man ville forvente med utgangspunkt i Heelas og Woodheads (2005) teori. Pastorene beskriver også en mer inkluderende tilnærming til medlemmer og mindre krav til rett tro og liv. Hvorvidt dette har ledet til en trosmessig pluralisme innad i kirkesamfunnene, slik man ville forvente ut fra Denton og Smiths (2005) teori, er usikkert, men muligheten for en slik endring er tilstede. Noen av pastorene mener å ha observert en endring i retning av mer individualiserte overbevisninger, men uten studier av kirkedeltakere er det vanskelig å skulle bekrefte eller avkrefte denne tendensen. Et fremtidig studie av kirkemedlemmers holdninger og overbevisninger ville i så måte være interessant.

I motsetning til disse tendensene til en terapeutisk dreining er det tydelig at pastorene forsøker å holde på opprinnelige normer og overbevisninger. Flertallet av pastorene mener at de tradisjonelle kristne normene for samliv er relevante for moderne mennesker, og motsetter seg dermed den moderne dreiningen mot autonomi. De holder også på tanken om en absolutt sannhet som er grunnet i en ekstern autoritet heller enn i enkeltindividets opplevelse.

Samlet sett ser det ut til at frikirkene og organisasjonene har endret seg i møte med den terapeutiske kultur. Menighetene står i en spenning der de må balansere et ønske om å holde på tradisjonelle aspekter ved troen med å tilpasse seg en kultur preget av den terapeutiske etos.

Litteraturliste

- Andersen, Ø. G. (2018). Pinsebevegelsen og den karismatiske bevegelsen - Den hellige ånds gaver og åndserfaringer. I O. Tjørhom (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Arendt, H. (2000). What is Authority? I P. Baehr (Red.), *The Portable Hannah Arendt*. New York: Penguin Books.
- Bart, M. (2011, 21. mars). Vær deg selv! *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/jB9z0/Var-deg-selv>
- Bauman, Z. (1998). Postmodern religion? I P. Heelas (Red.), *Religion, Modernity and Postmodernity*. Oxford: Blackwell Publishers Inc.
- Begoray, D. L. & Banister, E. M. (2012). Reflexivity. I A. J. Mills, G. Durepos & E. Wiebe (Red.), *Encyclopedia of Case Study Research* <http://dx.doi.org/10.4135/9781412957397>: SAGE Publications, Inc. Hentet
- Berger, P. L. (1999). The Desecularization of the World: A Global Overview. I P. L. Berger (Red.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. <https://doi.org/https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Breisten, I. F. & Leer-Salvesen, P. (2005). Moderne prester og pastorer. I P. H. Repstad, Jan-Olav (Red.), *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bruce, S. (2003). *God is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Bullivant, S. (2018). *Europe's Young Adults and Religion: Findings from the European Social Survey (2014-16) to inform the 2018 Synod of Bishops*. Benedict XVI Centre for Religion and Society 2018. Hentet fra <https://research.stmarys.ac.uk/2280/1/Europes%20Young%20Adults%20and%20Religions%20-%20report%20compressed.pdf>
- Cushman, P. (1995). *Constructing the Self, Constructing America: A Cultural History of Psychotherapy*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
- Davie, G. (1999). Europe: The Exeption That Proves the Rule? . I P. L. Berger (Red.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Dokka, T. S. (2018). Den norske kirke - folkekirke mellom inklusivitet og eksklusivitet IO. Tjørhom (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Dreyfus, H. & Kelly, S. D. (2011). *All Things Shining: Reading the Western Classics to Find Meaning in a Secular Age*. New York: Free Press.
- Evans, T. (2015, 20. januar). All We Could Be: How an Advertising Campaign Helped Remake the Army. Hentet fra <https://armyhistory.org/all-we-could-be-how-an-advertising-campaign-helped-remake-the-army/>
- Geertz, C. (2017). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Guest, G., MacQueen, K. M. & Namey, E. E. (2014a). Introduction to Applied Thematic Analysis. I G. Guest, K. M. MacQueen & E. E. Namey (Red.), *Applied Thematic Analysis*. <http://dx.doi.org/10.4135/9781483384436>: SAGE Publications, Inc
- Guest, G., MacQueen, K. M. & Namey, E. E. (2014b). Validity and Reliability (Credibility and Dependability) in Qualitative Research and Data Analysis. I G. Guest, K. M. MacQueen & E. E. Namey (Red.), *Applied Thematic Analysis*. <http://dx.doi.org/10.4135/9781483384436>: SAGE Publications, Inc.

- Heelas, P. (1996). *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Heelas, P. & Woodhead, L. (2005). *The Spiritual Revolution*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Hodne, H. (2005). "... og lærer dem å holde alt jeg har befalt dere ...": Endringer i barneoppdragelse blant sørlandskristne. I P. H. Repstad, Jan-Olav (Red.), *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Holifield, E. B. (1983). *A History of Pastoral Care in America: From Salvation to Self-Realization*. Nashville: Abingdon Press.
- Kvale, S. (2007). Conducting an Interview. I U. Flick (Red.), *Doing Interviews*. London: SAGE Publications Ltd.
- Leer-Salvesen, P. (2005). *Moderne prester*. Oslo: Verbum Forlag.
- Madsen, O. J. (2012). The liturgical reform of the Sunday high mass: The last attempt of Christ? The therapeutic and Christian cultures revised. *Studia Theologica - Nordic Journal of Theology*, 66(2), 166-189.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/0039338X.2012.726930>
- Madsen, O. J. (2017). *Den terapeutiske kultur* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- May, T. & Perry, B. (2014). Reflexivity and the Practice of Qualitative research. I U. Flick (Red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. Singapore: SAGE Publications Ltd.
- NTB. (2014, 25. februar). Færre nordmenn går i kirken. *Dagen*. Hentet fra https://www.dagen.no/perspektiv/Færre_nordmenn_går_i_kirken-71642
- NTB. (2018, 24. september). Hareide advarer mot individualisme på høyresiden i ny bok. *abc nyheter*. Hentet fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2018/09/24/195435607/hareide-advarer-mot-individualisme-pa-hoyresiden-i-ny-bok>
- Nystrand, C. (2017). *På jakt etter en nådig Gud: En studie av nutida svensk predikan*. (Masteroppgave). Lunds Universitet. Hentet fra <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/8903340>
- Olsen, H. (2005). Fra lærepreken til lysglobe: Ny spritualitet i statskirkelige menigheter på Sørlandet. I P. H. Repstad, Jan-Olav (Red.), *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Repstad, P. (2018). Mykere teologi, lavere gjerder: Et sosiologisk blikk på norske trossamfunn. I O. Tjørhom (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Rieff, P. (1966). *The Triumph of the Therapeutic: Uses of Faith after Freud*. London: Chatto and Windus Ltd.
- Statistisk sentralbyrå. (2017, 3. mai). Færre medlemmer i Den norske kirke. Hentet fra <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/faerre-medlemmer-i-den-norske-kirke>
- Statistisk sentralbyrå. (2018, 7. desember). Trus- og livssynssamfunn utanfor Den norske kyrkja. Hentet fra <https://www.ssb.no/trosamf/>
- Skjegstad, Ø. (2005). Fortapelsens mulighet: Frikirkelige pastorer i Vest-Agder om livets utgang. I P. H. Repstad, Jan-Olav (Red.), *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Smith, C. & Denton, M. L. (2005). *Soul Searching: The Religious and Spiritual Lives of American Teenagers*. Oxford: Oxford University Press.
- Swartz, L. & Rohleder, P. (2017). Cultural Psychology. I C. Willig & W. S. Rogers (Red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*.
<http://dx.doi.org/10.4135/9781526405555>: SAGE Publications Ltd.

- Sødal, H. K. (2018). Luthersk mangfold i Norge. I O. Tjørhom (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Taylor, C. (1991). *The Ethics of Authenticity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Varga, S. & Guignon, C. (2017). Authenticity. I E. N. Zalta (Red.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Høst 2017. utg.). Hentet fra <https://plato.stanford.edu/entries/authenticity/#AutAut>
- Willig, C. (2017). Interpretation in Qualitative Research. I C. Willig & W. S. Rogers (Red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. <http://dx.doi.org/10.4135/9781526405555>: SAGE Publications Ltd.

Vedlegg A: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Den terapeutiske kultur i norske frikirker”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke i hvilken grad frikirkelige menigheter i Norge er påvirket av den terapeutiske kultur. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dagens samfunn er i stor grad preget av det man i forskningen kaller ”den terapeutiske kultur”. Den terapeutiske kultur kjennetegnes av individualisme, et sterkt fokus på selvrealisering, oppfatning av psykisk og fysisk velvære, samt mangel på klare rammer for hvordan man skal leve. Kristendommen har tradisjonelt i større grad vært fellesskapsorientert og lagt klare føringer for hva som er et godt liv og for hvordan man burde leve. Denne studien vil undersøke den terapeutiske kulturs påvirkning på frikirkesamfunn i Norge, og om denne påvirkningen eventuelt har kommet på bekostning av tradisjonelle religiøse verdier. Vi ønsker også å undersøke i hvilken grad prester og pastorers rådgivning og veiledning er påvirket av den terapeutiske kultur.

Følgende temaer er sentrale:

Hvordan balanserer prester og pastorer påvirkningen fra henholdsvis den terapeutiske kultur og tradisjonelle religiøse verdier?

Hva tenker prester og pastorer i frikirkemenigheter om forholdet mellom den terapeutiske kultur og tradisjonelle religiøse verdier?

Hvordan stiller prester og pastorer i frikirkemenigheter seg til verdiene som kjennetegner den terapeutiske kultur?

I hvilken grad er prester og pastorers rådgivning påvirket av den terapeutiske kultur?

I hvilken grad er prester og pastorers rådgivning påvirket av tradisjonelle religiøse verdier?

Prosjektet er del av et hovedoppgaveprosjekt på Psykologisk Institutt på Universitetet i Oslo.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Psykologisk Institutt ved Universitetet i Oslo er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

I denne studien vil vi intervju seks til åtte prester og pastorer i frikirkesamfunn på Østlandet. Vi har valgt denne gruppen fordi vi ønsker å produsere kunnskap om frikirkesamfunn i Norge, og har vurdert det slik at prester og pastorer er gode kilder til informasjon om disse samfunnene.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du vil delta i et semi-strukturert intervju. Det vil ta ca. en time. Under intervjuet vil du bli stilt spørsmål om hvordan du ville forholde deg i hypotetiske situasjoner der kirkemedlemmer ber deg om råd i forskjellige

livssituasjoner, og om hva du tenker om kirkens rolle i den moderne kulturen. Intervjuet vil bli tatt opp på lydopptak. Intervjuet kan finne sted der det passer deg, for eksempel på din arbeidsplass, eller på Universitetet i Oslos lokaler.

Opplysninger som samles inn om deg vil være kjønn, aldersgruppe og menighetstilhørighet. Aldersgruppen vil gjøres vid slik at det ikke er mulig å identifisere deg på grunnlag av alder. Din menighetstilhørighet vil ikke knyttes til dine utsagn på en slik måte at du vil kunne identifiseres.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

7

8 Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Vi vil kun bruke opplysningene om deg slik det fremkommer av dette skrivet. Opplysningene om deg vil behandles konfidensielt og i samsvar med personvernreglementet. Det er kun student Odd Borgar Jølstad og veileder Ole Jacob Madsen som har tilgang på personopplysninger om deg. Navn og kontaktopplysninger om deg vil bli lagret separat fra resten av datamaterialet. Hvert intervju vil bli gitt et nummer og listen over hvilket nummer som hører til hvem vil lagres på en passordbeskyttet minnepinne som låses inn. Intervjuene vil lagres på TSD (Tjeneste for Sensitive Data) og på en ekstern harddisk som backup. Den eksterne harddisken er passordbeskyttet og vil låses inn på et rom.

Alle som deltar i prosjektet vil være fullstendig anonymt fremstilt i prosjektet. Dette gjelder både hovedoppgave og i en eventuell publisering av prosjektet.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 16. April 2019. Lydfiler og navneliste vil slettes ved avslutning av prosjektet. Alle transkriberinger av intervjuer vil være fullstendig anonymisert.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Psykologisk Institutt ved Universitetet i Oslo ved
  - Odd Borgar Jølstad(student), på e-post (oddbj@student.sv.uio.no) eller telefon: 90 62 53 52.
  - Ole Jacob Madsen (veileder), på e-post (o.j.madsen@psykologi.uio.no)
- Vårt personvernombud: personvernombud@uio.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Ole Jacob Madsen
(Forsker/veileder)

Odd Borgar Jølstad
(Student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Den terapeutiske kultur i norske frikirker*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til å delta i intervju, og til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 15. mai 2019.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg ønsker å få det transkriberte intervjuet tilsendt via epost. Jeg har blitt informert om at jeg kan endre, legge til og fjerne deler av teksten om jeg ønsker og at det er den redigerte versjonen som vil bli brukt videre. Jeg samtykker også til å gjøre disse endringene og å sende den redigerte teksten innen 3 uker til Odd Borgar Jølstad. Om det går mer enn 3 uker uten at jeg kommenterer på e-posten kan det anses som at jeg godkjenner det transkriberte intervjuet slik det er.

Send meg det transkriberte intervjuet på epost: ja   nei

(e-postadresse om du ønsker å få tilsendt det transkriberte intervjuet)

Ring meg/send meg melding om at du har sendt det transkriberte intervjuet: ja   nei

---

(telefonnummer om du ønsker å bli informert på melding)

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg B: Intervjuguide

Intervjuguide for "Den terapeutiske kultur i norske frikirker".

Del 1 – Hypotetiske scenarier.

Denne delen av intervjuet vil presentere deltakerne med hypotetiske scenarier der medlemmer av menigheten kommer for råd og veiledning. Deltakerne vil bli bedt om å fortelle om hvordan de vil møte medlemmene og hva de vil si til dem.

Scenario 1:

En mann og en kvinne i begynnelsen av syttiårene ber om en samtale med deg som prest. I samtalen kommer det frem at de er glade i hverandre og vurderer å flytte sammen. De har begge vært gift før, men ektefellene er døde. De har barn og barnebarn. Nå ønsker de å inngå samboerskap med kontrakt, og de er skeptiske til å gifte seg. Grunnen er dels økonomisk/arvemessig, dels følelsesmessig: "vi har våre familier på hver vår kant. Hvorfor trenger vi å gifte oss for å leve ut vår kjærlighet?" sier de. De ber om råd. Hvordan vil du møte dette paret, og hva vil du si til dem?

Scenario 2:

Du får en ung student i sjelesorg. Han regner seg som en kristen, men han har problemer med deler av trosbekjennelsen. Han spør deg: "Kan jeg være en kristen uten selv om jeg ikke tror på jomfrufødselen?" Hvordan møter du han? Den samme studenten har flere problemer. Han sier: "Jeg tror ikke at historien om Jesu oppstandelse er et historisk faktum, og jeg er usikker på om det finnes en oppstandelse for oss mennesker etter døden. Kan jeg fortsatt kalle meg en kristen?"

Del 2 – Tanker om og holdninger til den terapeutiske kultur og tradisjonelle kristne verdier.

Denne delen av intervjuet vil undersøke deltakernes tanker om og holdninger til henholdsvis den terapeutiske kultur og tradisjonelle religiøse verdier.

Jeg starter denne delen med en rask oversikt over hva jeg mener med den terapeutiske kultur og tradisjonelle trossamfunn. Bør dekke denne tematikken: Det moderne samfunnet er i stor grad påvirket av verdier som individualisme, selvrealisering, søken etter velvære og mangel på klare rammer for hvordan man skal leve. I motsetning til dette har kristne samfunn tradisjonelt vært preget av fellesskap og klare normer for hvordan man skal leve.

Temaer:

Dine tanker om verdiene som kjennetegner den terapeutiske kultur?

- Rammer vs. autonomi
- Søken etter velvære
- Selvrealisering
- Individualisme

Forholdet mellom kirkens tradisjonelle verdier og disse verdiene?

- Konflikt?
- Balanse?
- Individualisme vs. rammer og fellesskap.

Tenker du at kirken har endret seg, evt. er i ferd med å endre seg, i møtet med den terapeutiske kultur?

Hvordan balanserer du, som forvalter av den kristne arven, disse forskjellige verdsettene i møte med mennesker?

- Klare rammer for livsførsel vs. autonomi
- Balanse?

- Din rolle som forvalter av den kristne arven i møtet med moderne verdier.